

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи
для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота»
усіх форм навчання

Обговорено і рекомендовано на
засіданні кафедри організації
соціально-психологічної
допомоги населенню
Протокол № 2
Від «25» вересня 2018 р.

Чернігів ЧНТУ 2018

Загальна психологія. Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» усіх форм навчання / Укл.: Кальницька К. О., Мазур Т. В., Лещенко М. Є. – Чернігів : ЧНТУ, 2018. – 64 с.

Укладачі: Кальницька Катерина Олексіївна, канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню
Мазур Тамара Василівна, канд. психол. наук, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню
Лещенко Марина Євгеніївна, старший викладач кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню

Відповідальна за випуск: Кальницька К. О., завідувачка кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню, кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: Тимченко О. В., кандидат психологічних наук, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ	6
2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	11
3 ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	12
4 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	13
5 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	28
6 МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	28
7 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	29
8 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	29
9 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ	32
10 ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS.....	33
11 МІНІМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ	33
12 ГЛОСАРІЙ	34
13 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	45
14 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	51
15 ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ПРАКТИКУМ З ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	51
16 ДОДАТКИ.....	57
Додаток А – Контрольні завдання для самоперевірки	57
Додаток Б – Тематика контрольних робіт з дисципліни «Загальна психологія»	61

ВСТУП

Одним з головних факторів професійного становлення майбутніх соціальних працівників є знання, отримані при вивченні базової дисципліни «Загальна психологія».

Програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Загальна психологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Соціально-психологічна допомога населенню» підготовки бакалавра галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 Соціальна робота.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є психіка і психічні явища як однієї конкретної людини, так і психічні явища, які спостерігаються в групах.

Метою викладання навчальної дисципліни «Загальна психологія» є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних розуміти і розкривати загальні закономірності та механізми психічної діяльності людини.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Загальна психологія» є сформулювати систему теоретико-методологічних знань із проблем психологічної науки і практики, забезпечити пізнання структурних елементів психіки – пізнавальних процесів, психічних властивостей, станів і утворень на рівні відтворення і тлумачення для практичного застосування та втілення в процесі фахової діяльності майбутнього фахівця.

Згідно вимог освітньо-професійної програми очікуваними результатами засвоєння дисципліни студентами є:

Знання і розуміння:

- сутності і змісту психологічних феноменів, методи їх дослідження;
- основні напрями сучасної психології;
- закономірностей формування і розвитку особистості;
- сутності основних концепцій особистості;
- психологічної структури та засобів спілкування;
- психологічної характеристики діяльності та її основних компонентів;
- основні закономірності функціонування психічних пізнавальних процесів;
- психологічної характеристики психічних властивостей, станів та утворень.

Застосування знань і вміння:

- працювати з навчальною і науковою психологічною літературою
- застосовувати категоріальний апарат психології в системі професійного навчання і практичної діяльності;
- враховувати основні психічні, соціально-психологічні та психофізіологічні прояви особистості;
- сприймати науково обґрунтовану психологічну інтерпретацію структурних елементів психіки особистості;
- аналізувати психічні процеси особистості, її психічні стани та властивості;
- усвідомлювати власну психічну сферу;
- аналізувати різноманітні види діяльності та спілкування.

Методичні рекомендації містять відомості про зміст і структуру дисципліни, тематику підготовки семінарських занять, питання для самостійного опрацювання матеріалу для поглибленого вивчення дисципліни, тематику доповідей та рефератів, список рекомендованої літератури, глосарій, психодіагностичний практикум з загальної психології. Також подано розподіл балів, мінімальні вимоги до знань та вмінь, тестові завдання для самоперевірки.

1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Психологія як наука. Перспективи її розвитку

Тема 1. Предмет і задачі психології

Роль психологічних знань в життєдіяльності людини. Народна психологія. Життєва психологія. Релігійна психологія. Парапсихологія. Наукова психологія. Джерела народної і життєвої психології. Психологія як наука про виникнення, функціонування і розвиток психіки. Становлення предмету психології. Загальні завдання психології.

Психічні факти. Основні форми прояву психіки та їх взаємозв'язок. Загальні і конкретні поняття, які описують психічне в психології. Структура загальної психології. Психологія як система наук, що розвиваються.

Тема 2. Природно-наукові основи психіки. Розвиток психіки і свідомості

Природно-наукові основи психології. Психіка як об'єкт психології. Функції психіки. Перша і друга сигнальні системи психічного відображення. Мозок і психіка. Рефлекторний характер психіки. Теоретичні підходи до питання виникнення психіки: антропоморфізм, панпсихізм, нейропсихізм. Виникнення психіки як результат еволюції нервової системи. Умови розвитку психіки.

Розвиток психіки у філогенезі. Особливості і форми прояву психіки в поведінці. Спілкування і «мова» тварин.

Умови переходу до вищої форми відображення – людської відомості. Роль праці і спілкування у виникненні свідомості. Сутність відмінностей психіки тварин і людини. Свідомість і мова. Свідомість і несвідоме. Система і рівні основних форм відображення.

Будова нервової системи. Основні процеси і закони вищої нервової діяльності. Іррадіація, концентрація і взаємна індукція нервових процесів збудження і гальмування. Умовні і безумовні рефлекси. Рефлекторна дуга. Рефлекторне кільце.

Змістовий модуль 2. Сучасна психологія, її завдання та перспективи розвитку

Тема 3. Основні напрями сучасної психології

Причинна зумовленість історичного розвитку психологічної науки. Класичні напрями психології. Біхевіоризм. Засновники напрямку Е. Торндайк, Д. Вотсон, їх погляди та науковий пошук. Закони наочності. Роль підкріплення та вправлення у засвоєнні навичок тваринами. Біхевіоральна формула вивчення психічного. Послідовники Д. Вотсона: П. Толмен, К. Халл, Б. Ф. Скіннер, їх внесок у розвиток теорії.

Зміст необіхевіоризму. Теорія оперантного наочіння, її використання в теорії навчання, психотерапії, медицині.

Психодинамічний напрямок. Загальна характеристика психоаналізу З. Фрейда. Роль несвідомого в житті людини. Зв'язок структурної моделі людини з рівнями свідомості.

Виникнення теорії неофрейдизму. Індивідуальна теорія особистості А. Адлера, її сутність. Почуття власної неповноцінності та прагнення до самовдосконалення.

Аналітична теорія К. Г. Юнга. Психічні комплекси. «Комплекс Я», несвідомі комплекси: індивідуальне та колективне. Види архетипів. Способи входження в сферу несвідомого.

Гештальтпсихологія. Фундатори школи: М. Ведгаймер, В. Келер, К. Коффка. Вихідні принципи дослідження психіки: цілісність, динамічність, прегнантність, ізоморфізм.

Генетична психологія. Засновник Ж. Піаже, його погляди на психічний розвиток дитини. Сутність інтелектуального розвитку. Егоцентризм.

Гуманістична психологія. Фундатори: К. Роджерс, Г. Олпорт, А. Маслоу. Особистість як відкрита система. Теорія самоактуалізації особистості Маслоу. Ієрархія потреб. Психологічна характеристика самоактуалізованих особистостей.

Вітчизняні теорії та концепції психіки. Культурно-історична теорія розвитку психіки людини Л. С. Виготського. Основні закони розвитку особистості: розвиток і будова вищих психічних функцій, відношення між вищими психологічними функціями, що виникли із колективних соціальних форм поведінки. Закон переходу функцій із зовнішнього у внутрішній план. Теорія діяльності О. М. Леонтьєва. Внесок С. Л. Рубінштейна, Б. Г. Ананьєва, Г. С. Костюка у теорію розвитку психології.

Тема 4. Принципи і методи вивчення психіки

Методологічна основа вивчення психіки: принципи детермінізму, єдності свідомості і діяльності, розвитку. Основні групи методів психології. Організаційні методи: порівняльне, лонгітюдне, комплексне дослідження.

Емпіричні методи: спостереження і самоспостереження, експеримент (лабораторний, природний, констатуючий, формуючий), психодіагностика (тести, опитування, анкети, інтерв'ю, бесіди, соціометрія), аналіз продуктів діяльності.

Методи обробки даних: кількісний (статистичний) і якісний аналіз, кореляційний і факторний аналіз.

Методи корекції: психологічне консультування, психологічна корекція, груповий тренінг і аутотренінг, психотерапія та реабілітація.

Конкретні методики психологічного дослідження. Етапи психологічного дослідження: підготовчий, власне експериментальний, кількісної обробки даних, інтерпретації отриманих даних.

Змістовий модуль 3. Особистість у діяльності та спілкуванні

Тема 5. Психологія особистості

Поняття про особистість у психології. Співвідношення понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність». Структура особистості. Біологічні і соціальні умови психічного розвитку індивіда. Спрямованість особистості. Потреби як джерело активності особистості. Мотиви. Види мотивів. Потяги і схильності. Інтереси. Переконавання і світогляд. Установка особистості.

Самосвідомість особистості. Образ «Я» як установка особистості. Самооцінка і її роль у становленні самосвідомості особистості. Рівень домагань. Психологічний захист особистості. Розвиток самосвідомості в онтогенезі. Формування особистості. Рушійні сили розвитку особистості.

Формування особистості як процес і результат її розвитку. Формування особистості як цілеспрямоване виховання.

Тема 6. Діяльність і спілкування

Поняття «активності» і «діяльності». Роль діяльності в становленні особистості людини. Структура діяльності людини: ціль, мотиви, дії. Усвідомлена мета як необхідний принцип діяльності.

Діяльність і імпульсивна поведінка. Зовнішня (фізична) і внутрішня(психічна) діяльність.

Дія як процес, спрямований на досягнення поставленої мети. Дія і рух. Операція. Види дій та операцій. Інтеріоризація і екстеріоризація дій.

Освоєння діяльності. Навички й уміння. Етапи і фактори продуктивності формування навички. Взаємодія навичок. Уміння як використання знань і навичок для досягнення мети діяльності. Звички як дія, виконання якої стало потребою. Шляхи формування звичок. Формування діяльності. Основні види діяльності (праця, навчання, гра) і їх психологічна характеристика.

Поняття «спілкування». Комунікація. Функції спілкування. Зміст, цілі та засоби спілкування. Вербальна і невербальна комунікації. Взаємозв'язок спілкування і діяльності. Структура спілкування.

Спілкування людей у групах. Поняття групи. Основні параметри групи. Класифікація груп. Міжособистісні відносини в групах.

Змістовий модуль 4. Пізнавальна сфера особистості

Тема 7. Увага, відчуття і сприймання

Поняття про увагу. Фізіологічні основи уваги. Механізми мозкової діяльності, що забезпечують зосередження на об'єкті. Домінанта (О. О. Ухтомський). Орієнтована діяльність і увага.

Характеристики уваги: стійкість, переключення, розподіл, обсяг. Види уваги: мимовільна, довільна. Взаємозв'язок якостей уваги і властивостей нервової системи.

Умови привертання уваги. Підтримка уваги в процесі трудової діяльності. Методи вивчення уваги. Розвиток і виховання уваги.

Поняття про відчуття. Рефлекторна природа відчуттів. Рецептори й аналізатори. Класифікація відчуттів. Види відчуттів.

Загальні властивості відчуттів: якість, інтенсивність, тривалість, просторова локалізація подразників. Поріг чутливості і його вимірювання. Удосконалювання відчуттів. Компенсаторний ефект.

Поняття про сприймання. Сприймання як перцептивна діяльність суб'єкта. Характеристика сприймання: предметність, цілісність, структурність, константність, осмисленість. Залежність сприймання від попереднього досвіду і характеру діяльності. Фігура і фон сприймання. Сприймання простору і часу. Зорові ілюзії. Удосконалення сприймання.

Спостереження як цілеспрямоване сприймання. Адаптація і сенсibilізація як дві основні форми зміни чутливості.

Тема 8. Пам'ять, мислення, уява як вищі психічні функції

Поняття про пам'ять. Фізіологічні основи пам'яті. Види пам'яті. Генетична і прижиттєва пам'ять. Класифікація пам'яті: за модальністю (наочно-образна, емоційна, рухова, словесно-логічна), за тривалістю збереження (оперативна, короткочасна, довготривала, іконічна), за цілями діяльності (мимовільна, довільна), за змістом.

Процеси пам'яті. Запам'ятовування: мимовільне й довільне, механічне й логічне. Відтворення. Забування.

Умови й прийоми підвищення ефективності пам'яті. Мнемотехнічні методики. Продуктивність пам'яті.

Теорії пам'яті. Крива запам'ятовування Еббінгауза. Форми відтворення: дізнавання, спогад, пригадування, ремінісценція. Теорії забування: угасання слідів, інтерферуюче гальмування слідів. Розвиток та виховання пам'яті.

Поняття про мислення. Мислення і почуттєве пізнання.

Операції мислення: порівняння, аналіз, синтез, абстракція, конкретизація, узагальнення. Форми мислення: поняття, судження, умовиводу. Класифікація видів мислення: за формою (наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне), за характером розв'язуваних задач (теоретичне, практичне), за ступенем новизни й оригінальності (репродуктивне, творче), за ступенем розгортання (дискурсивне, інтуїтивне).

Індивідуальні особливості мислення: глибина, самостійність, широта, гнучкість, швидкість розумових операцій.

Мислення і мова. Мислення як процес рішення задач. Етапи рішення задачі і розумові дії. Способи активізації розумової діяльності людини.

Поняття про уяву. Випереджаюче відображення в процесі уяви. Види уяви: мимовільна і довільна, репродуктивна і творча. Фантазія, мрійливість.

Фізіологічні основи уяви. Способи і прийоми створення нових образів: типізація, гіперболізація, аглютинація, схематизація. Уява і творчість. Розвиток уяви.

Змістовий модуль 5. Емоційно-вольова сфера особистості

Тема 9. Психологія емоцій та волі

Загальна характеристика емоційної сфери людини. Поняття про почуття. Функції почуттів. Фізіологічні основи почуттів. Емоції і почуття. Основні якості почуттів. Форми переживання емоційних станів і почуттів: настроїв, чуттєвий тон, почуття (вищі), афекти, пристрасті, стреси. Критерії класифікації почуттів: за структурою, за забарвленням, за ступенем активності, за соціальною наповненістю. Вищі почуття. Їх класифікація та характеристика. Емоційні властивості особистості. Виховання і розвиток почуттів.

Поняття про волю та вольовий вчинок. Зв'язок волі з спонукальною та інтелектуальною сферою особистості. Структура вольового акту: постановка мети; переживання колізій у мотивах (цілях); прийняття рішення; вольовий вчинок. Типи рішучості за В. Джеймсом. Функції волі. Складові вольової діяльності. Вольові процеси. Вольові стани. Вольові якості.

Змістовий модуль 6. Індивідуально-психологічні властивості особистості

Тема 10. Психологія темпераменту, характеру та здібностей

Поняття про темперамент. Теорії темпераменту. Психологічні особливості та фізіологічна основа темпераменту. Тип вищої нервової діяльності і темперамент. Психологічні властивості темпераменту: сензитивність, реактивність, активність, співвідношення активності і реактивності; темп реакції, емоційна збудливість, екстра-, інтровертованість, ригідність-пластичність, тривожність, товариськість, опірність. Психологічна характеристика типів темпераменту.

Поняття про характер. Темперамент і характер. Характер і індивідуальність людини. Психологічна структура характеру. Типології характеру. Акцентуації характеру. Формування характеру. Характер і обставини.

Поняття про здібності. Задатки і здібності. Здібності і діяльність. Види здібностей. Загальні і соціальні здібності. Рівні розвитку здібностей. Обдарованість. Талант. Геніальність.

Умови розвитку здібностей: активність, навчання і виховання.

Методи визначення здібностей. Формування здібностей. Роль інтересів і схильностей у формуванні здібностей. Загальні і спеціальні здібності.

2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин для денної / заочної форми навчання							
	всього		у тому числі					
			лек.		сем.		с.р.	
	д	з	д	з	д	з	д	з
Змістовий модуль 1. Психологія як наука. Перспективи її розвитку								
Тема 1. Предмет і задачі психології	12	12	2	2	2	-	8	10
Тема 2. Природно-наукові основи психіки. Розвиток психіки і свідомості	12	11	2	-	2	-	8	11
Разом за змістовим модулем 1	24	23	4	2	4	-	16	21
Змістовий модуль 2. Сучасна психологія, її завдання та перспективи розвитку								
Тема 3. Основні напрями сучасної психології	12	11	2	-	2	-	8	11
Тема 4. Принципи і методи вивчення психіки	12	10	2	-	2	-	8	10
Разом за змістовим модулем 2	24	21	4	-	4	-	16	21
Змістовий модуль 3. Особистість у діяльності та спілкуванні								
Тема 5. Психологія особистості	12	13	2	2	2	-	8	11
Тема 6. Діяльність і спілкування	12	13	2	-	2	2	8	11
Разом за змістовим модулем 3	24	26	4	2	4	2	16	22
Змістовий модуль 4. Пізнавальна сфера особистості								
Тема 7. Увага, відчуття і сприймання	12	13	2	2	2	-	8	11
Тема 8. Пам'ять, мислення, уява як вищі психічні функції	12	11	2	-	2	-	8	11
Разом за змістовим модулем 4	24	24	4	2	4	-	16	22
Змістовий модуль 5. Емоційно-вольова сфера особистості								
Тема 9. Психологія емоцій та волі	12	13	2	-	2	2	8	11
Разом за змістовим модулем 5	12	13	2	-	2	2	8	11
Змістовий модуль 6. Індивідуально-психологічні властивості особистості								
Тема 10. Психологія темпераменту, характеру та здібностей	12	13	2	-	2	2	8	11
Разом за змістовим модулем 6	12	13	2	-	2	2	8	11
Усього годин	120	120	20	6	20	6	80	108

3 ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Теми семінарських занять	Кількість годин (д/з)
1.	Тема 1. Предмет і задачі психології	2
2.	Тема 2. Природно-наукові основи психіки. Розвиток психіки і свідомості	2
3.	Тема 3. Основні напрями сучасної психології	2
4.	Тема 4. Принципи і методи вивчення психіки	2
5.	Тема 5. Психологія особистість	2
6.	Тема 6. Діяльність і спілкування	2 / 2
7.	Тема 7. Увага, відчуття і сприймання	2
8.	Тема 8. Пам'ять, мислення, уява як вищі психічні функції	2
9.	Тема 9. Психологія емоцій та волі	2 / 2
10.	Тема 10. Психологія темпераменту, характеру та здібностей	2 / 2
	Разом	20 / 6

4 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1

Тема: Предмет і задачі психології

План

1. Проблема формування предмета психологічної науки.
2. Історія становлення і розвитку психології як науки.
 - а) психологічні уявлення у дохристиянські часи;
 - б) становлення психологічної думки у XI-XIII ст.;
 - в) формування психології у XIX-XX ст.
3. Роль психологічних знань в життєдіяльності людини.
4. Основні форми прояву психіки та їх взаємозв'язок.
5. Структура загальної психології.

Ключові слова: психологія, психіка, загальна психологія, предмет психології, душа, психічне.

Завдання для самостійної роботи

1. Опишіть історію розвитку предмета психології.
2. Зазначте основні джерела життєвої психології.
3. Які підходи у вивченні психічного найпродуктивніші?
4. У чому полягає суть законів психіки?
5. Охарактеризуйте проблеми, які розв'язує психологія.

Теми для доповідей

1. Аристотель. Трактат «Про душу».
2. Душа як основа людини.
3. В. О. Татенко. Об'єкт, предмет і метод психології як суб'єкта пізнання.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.

додаткова:

1. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 - а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 - б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.

2. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
3. Лихи Томас. История современной психологии / Томас Лихи. – СПб. : Питер, 2003. – 448 с.
4. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 1998. – 479 с.
5. Немов Р. С. Психология. Учебник для студентов высших педагогических заведений. В 3 кн. / Р. С. Немов. – М. : Просвещение: ВЛАДОС, 1998. – Кн. 2. – 608 с.
6. Основи психології / За заг. ред. Киричука О. В., Роменця В. А. – К. : Либідь, 1995. – 630 с.
7. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
8. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
9. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.

Семінарське заняття 2

Тема: Природно-наукові основи психіки. Розвиток психіки і свідомості

План

1. Загальні поняття про психіку. Функції психіки.
2. Передумови і рівні розвитку психіки.
3. Психіка і мозок.
4. Свідомість як вищий рівень розвитку психіки.
5. Мозок як фізіологічний орган, його будова.
6. Центральна нервова система як основа психіки, її функції.

Ключові слова: психологія, психіка, психічне відображення, психічний образ, психічні процеси, стани властивості; поведінка, свідомість, душа, інтроспекція, подразливість, тропізми, елементарна чутливість, предметне сприймання, інтелект, нейрон, вища нервова діяльність, динамічний стереотип.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте розвиток психіки у філогенезі.
2. Розкрийте особливості і форми прояву психіки в поведінці та діяльності.
3. Зробіть порівняння психіки людини і тварини.
4. Дайте визначення свідомості і активності.

Теми для доповідей

1. Виникнення і розвиток людської свідомості.
2. О. Н. Леонтьєв. Проблеми розвитку психіки.
3. Ускладнення поведінки: інстинкт – навичка – інтелект.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.

додаткова:

1. Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 - а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 - б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
3. Гуменюк О. Психологія Я-концепції / О. Гуменюк. – К. : Економічна думка, 2002. – 186 с.
4. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
5. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1981. – 467 с.
6. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 1998. – 479 с.
7. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
8. Пиаже Ж. Аффективное бессознательное и когнитивное бессознательное // Вопросы психологии / Ж. Пиаже. – 1996. – № 6. – С. 125.
9. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
- 10.Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.
- 11.Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 284 с.

Семінарське заняття 3

Тема: Основні напрями сучасної психології

План

- 1.Біхевіоральний напрям вивчення поведінки людини і тварини.
- 2.Гештальт-психологія: принципи цілісності та динамічності.
3. Психоаналіз: теорії несвідомого, сновидінь та дитячої сексуальності.
4. Генетична і гуманістична психологія.
5. Когнітивна психологія.

Ключові слова: психоаналіз, свідоме, неусвідомлене, біхевіоризм, навчання, гештальтпсихологія, генетична психологія, гуманістична психологія, когнітивна психологія.

Завдання для самостійної роботи

1. Порівняйте уявлення про предмет психології у біхевіоризмі і гештальтпсихології.
2. Розкрийте основні відмінності у поглядах на психіку у З. Фрейда та К. Г Юнга.
3. Обґрунтуйте основні положення теорії особистості в гуманістичній психології.
4. Охарактеризуйте основні проблеми, які на сучасному етапі досліджують українські психологи.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія / За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.

додаткова:

1. Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия: Пер.с англ. / Э. Берн. – СПб. :Братство, 1992. – 224 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 - а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 - б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
3. Жане П. Неврозы и фиксированные идеи: Пер.с франц. / П. Жане. – СПб. : Ювента, 1903. – 428 с.
4. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
5. История зарубежной психологии. 30-е годы XX века. Тексты. – / К. Р. Роджерс. – М. : Изд. МГУ, 1986. – 344 с.
6. Когнитивная психология. Учебник для вузов / Под ред. Дружинина В. Н. Ушакова Д. В. – М. : ПЕР СЗ, 2002. – 480 с.
7. Лейбин В. М. Фрейд, психоанализ и современная западная философия / В. М. Лейбин. – М. : Политиздат, 1990. – 397 с.
8. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
9. Пиаже Ж. Аффективное бессознательное и когнитивное бессознательное // Вопросы психологии / Ж. Пиаже. – 1996. – № 6. – С. 125.

10. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / К. Р. Роджерс. – М. : Прогресс; Универс, 1994. – 480 с.
11. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
12. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.
13. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М., 1990. – 286 с.
14. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции / З. Фрейд. – М. : Наука, 1991. – 456 с.
15. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М. Прогресс, 1989. – 272 с.

Семінарське заняття 4

Тема: Принципи і методи вивчення психіки

План

1. Методологічні принципи дослідження психіки.
2. Загальна характеристика методів психології.
3. Емпіричні методи психологічного дослідження:
 - а) спостереження: особливості його використання в психологічному дослідженні.
 - б) експеримент як метод психології види експериментів.
 - в) опитування: його різновиди й особливості в психологічному дослідженні.
 - г) тестування як метод психології: основні правила і вимоги до використання тестів у психології; класифікація тестів.

Ключові слова: детермінізм, об'єктивність, генетичний підхід, спостереження, тестування, експеримент, опитування, психологічні консультації, психологічна корекція, психологічний тренінг.

Завдання для самостійної роботи

1. Обґрунтуйте, чому психологія має враховувати загально філософські принципи.
2. Чому психологія послуговується загальнонауковими методами?
3. Охарактеризуйте основні вимоги до наукового спостереження у психології.
4. Дайте порівняльну характеристику організаційних та емпіричних методів.
5. Порівняйте переваги і труднощі лабораторного і природного експериментів.
6. Чи можна за допомогою методу тестів досліджувати психологічні закономірності? Обґрунтуйте свою відповідь.

Теми для доповідей

1. Принципи і методи дослідження сучасної психології.
2. Психологічна діяльність у професійній роботі соціального працівника.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.

додаткова:

1. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
2. Горбатов Н. С. Практикум по психологическому исследованию: Учеб. Пособие / Н. С. Горбатов. – Самара : Издательский дом «БАРАХ-М», 2003. – С. 141–146.
3. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
4. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
5. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
6. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.

Семінарське заняття 5

Тема: Психологія особистості

План

1. Поняття про особистість у психології.
2. Психологічна структура особистості.
3. Рушійні сили розвитку особистості.
4. Виникнення і розвиток самосвідомості особистості
5. Структура самосвідомості.

Ключові слова: особистість, людина, індивід, індивідуальність, структура особистості, свідомість, самосвідомість, онтогенез, філогенез, соціалізація.

Завдання для самостійної роботи

1. Що дає аналіз визначення особистості для розуміння розвитку власної особистості?

2. Що спільного і відмінного між філогенезом психіки та онтогенезом особистості?
3. Як співвідносяться соціальне та біологічне в розвитку особистості?
4. Чому особистість виступає суб'єктом та об'єктом міжособистісних відносин?

Теми для доповідей

1. Свідомість і несвідоме особистості людини.
2. Соціальний розвиток особистості: етапи соціалізації та життєві кризи.
3. Теорії особистісних рис (Г. Олпорт, Р. Кеттелл, Г. Айзенк).
4. Розвиток моральної свідомості за Л. Кольбергом.
5. Когнітивний розвиток особистості (за Ж. Піаже, А. Валлоном).

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій – [3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с. 14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія / За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704 с.

додаткова:

1. Асеев В. Г. Личность и значимость побуждений / В. Г. Асеев. – М. : Прогресс; Прогресс-Академия, 1993. – 223 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с.
3. Бодалев А. А. Психология о личности / А. А. Бодалев. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.
4. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 - а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 - б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
5. Гуменюк О. Психологія Я-концепції / О. Гуменюк. – К. : Економічна думка, 2002. – 186 с.
6. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
7. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с. : ил. (Серия «Мастера психологии»).
8. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263 с.
9. Реан А. А. Психология изучения личности: Учебное пособие / А. А. Реан. – СПб., 1999. – 208 с.
10. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.

- 11.Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.
- 12.Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 284 с.

Семінарське заняття 6

Тема: Діяльність і спілкування

План

- 1.Загальне поняття про активність та діяльність. Структура діяльності.
2. Формування навичок і умінь у діяльності.
3. Психологічна характеристика основних видів діяльності.
4. Особистість і діяльність.
5. Поняття про спілкування. Функції спілкування.
6. Компоненти спілкування і їхня характеристика.

Ключові слова: активність, діяльність, дія, операція, інтеріоризація, екстеріоризація, навичка, уміння, звичка, зовнішня та внутрішня діяльності, спілкування.

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть основні функції спілкування?
2. У чому полягає сутність понять емпатія та рефлексія?
3. Якою є структура спілкування?
4. Визначте основні положення психологічної теорії діяльності.
5. Розкрийте психологічну характеристику основних видів діяльності.
6. Розкрийте поняття про провідну діяльність.

Теми для доповідей

1. Співвідношення понять активність та діяльність.
2. Психомоторика в складі діяльності.
3. Научіння: сутність та види.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.

додаatkова:

1. Бодалев А. А. Личность и общение: Избр. Тр. / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 282 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 - а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 - б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
3. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
4. Леонтъев А.А. Психология общения / А. А. Леонтъев. – М. : Смысл, 1977. – 372 с.
5. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
6. Психологія діяльності та навчальний менеджмент. Навч.-методичний посібник / за ред. В. А. Козакова. – К. : КНЕУ. – 2003. – С. 407–410.
7. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
8. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.

Семінарське заняття7**Тема: Увага, відчуття і сприймання****План**

1. Поняття про увагу. Фізіологічні основи уваги.
2. Характеристики уваги: стійкість, переключення, розподіл, обсяг. Види уваги: мимовільна, довільна.
3. Поняття про відчуття, його природа. Рецептори й аналізатори.
4. Класифікація відчуттів.
5. Загальні властивості відчуттів.
6. Поняття про сприймання, його характеристика.

Ключові слова:увага, довільна увага, мимовільна увага, відчуття, рецептор, аналізатор, сприймання, сенсibiliзація, адаптація, поріг чутливості.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте умови привертання уваги.
2. Особливості підтримки уваги в процесі трудової діяльності.
3. Визначте методи вивчення уваги.
4. Розкрийте особливості розвитку і виховання уваги.
5. Визначте поріг чутливості і його вимірювання.
6. В чому полягає залежність сприймання від попереднього досвіду і характеру діяльності.
7. Особливості сприймання простору і часу.

Теми для доповідей

1. Взаємозв'язок якостей уваги і властивостей нервової системи.
2. Адаптація і сенсibiliзація як дві основні форми зміни чутливості.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.

додаткова:

1. Ананьев Б. Г. Сенсорно-перцептивные характеристики индивидуального развития человека // Избранные психол. труды: В 2 т., Т.1. / Б. Г. Ананьев – М. : Педагогика, 1980. – С. 180-185.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 - а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 - б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
4. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
5. Запорожец А. В. Восприятие, движение, действие / А. В. Запорожец // Избранные психологические труды: в 2 т., Т.1. – М. : Педагогика, 1986. – С. 112-153.
6. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 1998. – 479 с.
7. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
8. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
9. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.

Семинарське заняття8

Тема: Пам'ять, мислення, уява як вищі психічні функції

План

1. Сутність поняття «пам'ять», її фізіологічні основи.
2. Види пам'яті.
3. Характеристики процесів пам'яті.

4. Сутність процесу мислення та характеристика його форм і операцій.
5. Види мислення.
6. Загальна характеристика уяви.
7. Види уяви.

Ключові слова: генетична та прижиттєва пам'ять, забування, спогад, пригадування, ремінісценція, обсяг пам'ять, наочно-образна, емоційна, рухова, словесно-логічна пам'ять, оперативна, короткочасна, довготривала, мимовільна, довільна пам'ять, мислення, аналіз, синтез, абстракція, конкретизація, узагальнення, предметно-дійове мислення, наочно-образне мислення, логічне мислення, креативність, дивергентність, уява, творча уява, репродуктивна уява, типізація, гіперболізація, аглютинація, схематизація.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте порушення пам'яті.
2. Опишіть когнітивні процеси пов'язані з пам'яттю.
3. Розкрийте умови підвищення ефективності пам'яті.
4. Як співвідносяться поняття мислення і мова?
5. В чому полягає природа і структура інтелекту?
6. Що таке інсайт? Як він виникає?

Теми для доповідей

1. Теорії пам'яті.
2. Особливості і єдність чуттєвого і логічного ступенів пізнання.
3. Мислення як процес рішення задач.
4. Індивідуальні особливості розумової діяльності.
5. Теорії розвитку когнітивних процесів.
6. Психогенетика креативності.
7. Дослідження індивідуальних якостей розумової діяльності
8. Творче натхнення.
9. Психологічні проблеми навчання творчості.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704 с.

додаткова:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – М. : Педагогика, 1982. –Т.2. – 365 с.

2. Выготский Л. С. Память и ее развитие в детском возрасте / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 365 с.
3. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
4. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 1998. – 479 с.
6. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
7. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
8. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.

Семінарське заняття 9 **Тема: Психологія емоцій та волі**

План

1. Загальна характеристика емоційної сфери.
2. Поняття про емоції і почуття. Функції почуттів
3. Фізіологічні основи емоційних проявів.
4. Основні якості емоцій і почуттів.
5. Види емоції і почуттів. Вищі почуття.
6. Поняття про волю та вольовий вчинок.
7. Структура вольового акту.

Ключові слова: почуття, емоції, настрої, афект, пристрасті, стрес, вищі почуття, емоційні властивості особистості, вольовий вчинок, прийняття рішення, вольовий стан, вольовий процес, вольова якість.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте визначальні фактори емоцій.
2. Визначте сутність стресу та його ознаки.
3. Опишіть функції волі.
4. Охарактеризуйте вольові якості особистості.

Теми для доповідей

1. Регулятивне значення емоцій і волі в самостворенні особистості.
2. Оцінка і спонукання.
3. Теорії волі.
4. Розвиток сили волі.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704 с.

додаткова:

1. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К. : Україна-Віта, 1995. – 207 с.
2. Выготский Л. С. Эмоции и их развитие в детском возрасте / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. - М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 365 с.
3. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 - а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 - б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
4. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
5. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій / С. С. Занюк. – Луцьк: ВДУ, 1977. – 180 с.
6. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
7. Психология эмоций. Тексты / Под ред. Вилюнаса В. К., Гиппенрейтер Ю. Б. – М. : Изд. МГУ, 1984. – 288 с.
8. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
9. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.

Семінарське заняття 10

Тема: Психологія темпераменту, характеру та здібностей

План

1. Поняття про темперамент. Теорії темпераменту.
2. Фізіологічні основи темпераменту.
3. Психологічні властивості темпераменту.
4. Характеристика типів темпераменту.
5. Поняття про характер. Темперамент і характер.
6. Структура характеру. Класифікація рис характеру.
7. Поняття про здібності і задатки.
8. Види здібностей.

Ключові слова: темперамент, холеричний, сангвінічний, холеричний, меланхолічний, активність, сенситивність, реактивність, екстравертованість, інтравертованість, емоційна збудливість, тривожність, характер, акцентуація, симптомокомплекс, риси характеру, задатки, здібності, обдарованість, загальні і соціальні здібності, рівні розвитку здібностей, обдарованість, талант, геніальність.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте умови формування характеру.
2. Визначте акцентуації характеру.
3. Охарактеризуйте рівні розвитку здібностей.
4. Опишіть умови розвитку здібностей.

Теми для доповідей

1. Тип вищої нервової діяльності і темперамент.
2. Генетичний аспект особистості: від задатків до здібностей.
3. Креативність і її діагностика.

Література

основна:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
4. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.

додаткова:

1. Айзенк Г. Ю. Структура личности / Г. Ю. Айзенк. – СПб. : Ювента; М.: КСП+, 1999. – 464 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с.
3. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : «Питер», 2000. – 368 с. : (Серия «Мастера психологии»)
5. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
6. Лазурский А. Ф. Очерк науки о характерах / А. Ф. Лазурский. – М. : Наука, 1995. – 271 с.
7. Леонгард К. Акцентуированные личности: Пер. с нем / К. Леонгард. – К. : Вища школа, 1989. – 375 с.

8. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
9. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
10. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.
11. Страхов И. В. Психология характера/ И. В. Страхов. – Саратов : Изд-во СГПИ, 1978. – Т. 1. – 1996. – 496с.
12. Стреляу Я. Роль темперамента в психическом развитии / Я. Стреляу. – М. : Прогресс, 1982. – 232 с.

5 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів з дисципліни «Загальна психологія» має важливе значення при підготовці фахівців з соціальної роботи, сприяє оволодінню майбутніми фахівцями з соціальної роботи знаннями, уміннями та навичками, що можуть бути застосовані в різних контекстах роботи.

Самостійна робота має характер пошуково-аналітичної і наукової роботи. Завдання, які виникають у студентів у процесі самостійної роботи, сприяють мисленню, формуванню умінь та навичок. Завдання для самостійної роботи поглиблюють та закріплюють знання та уміння, які студенти отримують на лекціях та семінарських заняттях.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д/з)
1	Предмет і задачі психології	8 / 10
2	Природно-наукові основи психіки. Розвиток психіки і свідомості	8 / 11
3	Основні напрями сучасної психології	8 / 11
4	Принципи і методи вивчення психіки	8 / 10
5	Психологія особистості	8 / 11
6	Діяльність і спілкування	8 / 11
7	Увага, відчуття і сприймання	8 / 11
8	Пам'ять, мислення, уява як вищі психічні функції	8 / 11
9	Психологія емоцій та волі	8 / 11
10	Психологія темпераменту, характеру та здібностей	8 / 11
	Разом	80 / 108

6 МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні дисципліни використовуються такі методи навчання: інтерактивні лекції, анотування психологічної літератури, проведення круглих столів, дебатів, підготовка реферативних завдань та доповідей, виконання завдань для самостійної роботи, тестові завдання для самоконтролю до змістових модулів I-V (відповідно до методичного забезпечення дисципліни). Складання психологічних словників з окремих тем за ключовими словами.

Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, організовується зворотний зв'язок з аудиторією шляхом формулювання запитань і стислих відповідей з обох сторін. На семінарських заняттях розглядаються теоретичні положення відповідно до тематичного плану занять, докладно розбираються приклади.

7 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій, семінарських занять та консультацій, а також опитувань студентів в ході семінарських занять, виконання письмових робіт, поточного експрес-контролю та підсумкового тестування рівня навчальних досягнень. Складання екзамену є обов'язковим елементом підсумкового контролю знань для студентів, які претендують на оцінку «добре» або «відмінно».

Наприкінці вивчення кожного змістового модулю проводиться підсумковий тестовий контроль знань студентів. Для підвищення модульної оцінки студент за бажанням пише реферат (лише 1 протягом вивчення курсу) на тематику дисципліни «Загальна психологія», який здає на перевірку викладачеві і усно захищає на семінарському занятті.

Варіанти завдань до самостійної та контрольної робіт, підсумкові модульні тести, теми рефератів знаходяться в пакеті документів на дисципліну. Результати самостійної та контрольної роботи, оцінка підсумкового контролю є складовою модульних оцінок. Модульні оцінки доводяться до відома студентів до початку сесії. Студенти наприкінці вивчення дисципліни складають екзамен, в результаті чого можуть підвищити свою оцінку набравши максимально 40 балів.

У випадку, якщо студент протягом семестру набрав 60 балів, він за своїм бажанням може отримати оцінку «задовільно» за результатами поточного та модульних контролів. Екзаменаційні білети знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

8 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття про психологію. «Життєва» психологія: її джерела та значення у життєдіяльності людини.
2. Психологія як наука. Основні проблеми психології.
3. Становлення предмету психології на різних етапах її розвитку.
4. Психіка як об'єкт психології.
5. Форми прояву психічного та їх взаємозв'язки.
6. Завдання сучасної психології.
7. Основні галузі психології і їх характеристика.
8. Загальні перспективи розвитку сучасної психології.
9. Біхевіоральний напрям розвитку психології: його місце в системі психологічного пізнання.
10. Психоаналітичний напрям розвитку психології: сутність, засновник, послідовники та «супротивники».
11. Гуманістична психологія: вивчення особистості як унікального цілого.
12. Гештальтпсихологія: сутність, представники, принципи дослідження психічного.
13. Оригінальні вітчизняні психологічні концепції.
14. Розвиток психології в Україні.

15. Методологічні принципи загальної психології.
16. Загальна характеристика методів психології.
17. Використання психологічних методів в роботі соціального працівника.
18. Загальні вимоги до організації і проведення психологічного дослідження.
19. Спостереження як метод психології. Можливості його використання в соціальній роботі.
20. Експеримент як метод психологічного дослідження.
21. Бесіда як метод вивчення психіки.
22. Анкетування та його використання в професійній діяльності.
23. Опитування як метод психологічного пізнання.
24. Психологічне тестування.
25. Допоміжні методи психологічного дослідження: аналіз результатів діяльності, експертне оцінювання; біографічний метод тощо.
26. Мозок і психіка.
27. Рефлекторна діяльність мозку. Перша і друга сигнальні системи.
28. Нервові процеси в корі великих півкуль мозку.
29. Розвиток психіки у філогенезі.
30. Особливості і форми прояву психіки тварин.
31. Свідомість як вища форма розвитку психіки.
32. Поняття про особистість у психології. Структура особистості.
33. Загальна характеристика самосвідомості.
34. Структура самосвідомості особистості.
35. Психологія спонукальної сфери особистості.
36. Поняття про активність та діяльність людини.
37. Роль діяльності в становленні особистості.
38. Структура діяльності.
39. Навички, вміння, звички.
40. Основні види діяльності людини.
41. Розвиток та формування діяльності в онтогенезі.
42. Поняття про увагу: її анатомо-фізіологічна основа.
43. Види та особливості уваги.
44. Поняття про спілкування. Функції спілкування.
45. Компоненти спілкування та їх психологічна характеристика.
46. Засоби спілкування.
47. Мовлення як процес спілкування засобом мови.
48. Поняття про групу. Класифікація груп.
49. Загальна характеристика міжособистісних відносин.
50. Спрямованість як провідний компонент особистості.
51. Загальна характеристика пізнавальних процесів
52. Відчуття як пізнавальний процес.
53. Фізіологічна основа відчуттів.
54. Види та класифікація відчуттів.
55. Загальні властивості відчуттів.
56. Сприймання як перцептивна діяльність суб'єкта.
57. Основні властивості сприймання.

58. Особливості сприймання простору і часу.
59. Загальна характеристика сенсорно-перцептивної системи.
60. Пам'ять як психічний процес.
61. Види пам'яті та їх особливості.
62. Теорії і закони пам'яті.
63. Засоби та умови підвищення ефективності пам'яті.
64. Мислення як пізнавальний процес.
65. Операції та форми мислення.
66. Мислення як процес вирішення задач.
67. Мислення і мова.
68. Особливості творчого мислення.
69. Індивідуальні особливості мислення.
70. Розвиток мислення.
71. Уява як специфічний пізнавальний процес.
72. Види уяви.
73. Способи та прийоми створення нових образів.
74. Уява та творча діяльність.
75. Розвиток уяви.
76. Загальна характеристика інтелектуальної сфери особистості.
77. Загальна характеристика властивостей особистості.
78. Поняття про темперамент. Нервова система і темперамент.
79. Типи темпераментів та їх характеристика.
80. Теорії про темперамент.
81. Психологічні особливості темпераменту.
82. Роль темпераменту в навчальній і трудовій діяльності.
83. Характер і його місце в структурі особистості.
84. Структура характеру.
85. Типологія характеру.
86. Загальна характеристика емоційної сфери.
87. Фізіологічна основа емоційних проявів.
88. Форми переживання емоційних станів і почуттів.
89. Основні якості почуттів.
90. Вищі почуття.
91. Виховання та розвиток почуттів
92. Особистісний характер людських переживань.
93. Емоційні властивості особистості.
94. Воля як регулятор психічної активності людини.
95. Структура вольового вчинку.
96. Вольові якості особистості та їх формування.
97. Здібності та їх вплив на успішність діяльності.
98. Задатки і здібності.
99. Загальні та спеціальні здібності, їх характеристика.
100. Рівні розвитку здібностей: обдарованість, талант, геніальність

9 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточний контроль за модулями			
Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю			Кількість балів
Змістовий модуль 1. Психологія як наука. Перспективи її розвитку			10
1	Активність на семінарах (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом)	5*2	10
Змістовий модуль 2. Сучасна психологія, її завдання та перспективи розвитку			15
2	Активність на семінарах (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом)	5*2	10
3	Підсумковий контроль.	5	5
Змістовий модуль 3. Особистість у діяльності та спілкуванні			10
1	Активність на семінарі (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом, анотація)	5*2	10
Змістовий модуль 4. Пізнавальна сфера особистості			10
1	Активність на семінарі (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом)	5*2	10
Змістовий модуль 5. Емоційно-вольова сфера особистості			5
1	Активність на семінарі (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом)	5	5
Змістовий модуль 6. Індивідуально-психологічні властивості особистості			10
1	Активність на семінарі (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом)	5	5
2	Підсумковий контроль.	5	5
Усього		60	60
Залік		40	40
Разом		100 балів	

10 ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11 МІНІМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ

З тими студентами, які до проведення підсумкового семестрового контролю не встигли виконати всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 35 до 59 балів (за шкалою оцінювання), проводяться додаткові індивідуальні заняття, за результатами яких визначається, наскільки глибоко засвоєний матеріал, та чи необхідне повторне вивчення дисципліни.

Дисципліну можна вважати такою, що засвоєна, якщо студент:

1) **знає:**

- сутність і зміст психологічних феноменів, методи їх дослідження;
- основні напрями сучасної психології;
- закономірності формування і розвитку особистості;
- концепції особистості;
- психологічну структуру та засоби спілкування;
- психологічну характеристику діяльності та її основні компоненти;
- основні закономірності функціонування психічних пізнавальних процесів;
- психологічну характеристику психічних властивостей, станів та утворень.

2) **вміє:**

- застосовувати категоріальний апарат психології в системі професійного навчання і практичної діяльності;
- враховувати основні психічні, соціально-психологічні та психофізіологічні прояви особистості;
- сприймати науково обґрунтовану психологічну інтерпретацію структурних елементів психіки особистості;
- аналізувати психічні процеси особистості, її психічні стани та властивості;
- усвідомлювати власну психічну сферу;
- аналізувати різноманітні види діяльності; та спілкування.

12 ГЛОСАРІЙ

Абстрагування – це мисленнева операція, яка виділяє окремі ознаки, елементи і відділяє їх від інших і від самих об'єктів.

Адаптація – це пристосування організму до умов зовнішнього середовища.

Адаптація відчуттів – це зміна чутливості аналізаторів під впливом дії подразників.

Активна уява – динамічний процес, спрямований на продукування образів уяви.

Активність – це загальна характеристика живих організмів, джерелом якої є потреби.

Акцентуація характеру – це межові варіанти норми як результат підсилення його окремих рис.

Амбівалентність почуттів – одночасне переживання високої інтенсивності позитивних і негативних почуттів щодо одного об'єкта.

Аналіз – це мисленнева операція, сутність якої полягає у здійсненні поділу цілого на частини, елементи, у вирізненні окремих його ознак.

Аналізатор – апарат, який сприймає, проводить та аналізує сенсорну інформацію.

Аналітичне мислення – це розгорнутий у часі процес, який має чітко виражені етапи, достатньою мірою усвідомлені суб'єктом.

Апатія – психічний стан, спричинений втомою, тяжкими переживаннями, або хворобою, який виявляється у втраті інтересу, байдужості до оточення.

Асоціація – встановлення зв'язків між окремими частинами досвіду, який актуалізується при певних умовах.

Астенічні почуття – переживання, що знижують активність особистості.

Атрибуція каузальна – інтерпретація суб'єктом міжособистісного сприймання чинників і мотивів поведінки інших людей на основі власного досвіду проживання подібних ситуацій.

Афект – це сильний, короточасний емоційний стан, який раптово виникає під впливом несподіваної негативної інформації, має бурхливий перебіг і не контролюється свідомістю.

Безумовні рефлекс – це вроджені видові реакції організму на багатозначущі подразники, які забезпечують адаптацію організму до незмінних умов середовища.

Велика група – це кількісно необмежене об'єднання людей, умовна спільність, виділена за певними соціальними ознаками, або ж реальна, значна за розмірами та складно організована спільність людей, поєднана спільною суспільною діяльністю (певна організація).

Взаємодія – це процес безпосереднього чи опосередкованого впливу суб'єктів (об'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємозумовленість і взаємозв'язок між ними.

Взаємодія відчуттів – це закономірність відчуттів, яка виявляється у зміні чутливості однієї аналізаторної системи під впливом діяльності іншої.

Взаєморозуміння – процес досягнення єдності в думках, цінностях, при якому максимально враховуються позиції людей.

Випереджувальна увага – вид уваги, який передбачає цілеспрямований пошук та відбір інформативних ознак об'єктів, результатів діяльності, планів здійснення мети, оптимальних методів її досягнення.

Витіснення – це механізм психологічного захисту особистості як спосіб уникнення внутрішнього конфлікту завдяки активному вилученню зі свідомості негативної інформації.

Відображення – це всезагальна властивість матерії, яка пов'язана зі здатністю об'єктів, явищ до взаємодії та взаємовідтворення.

Відтворення – це мнемічний процес, який актуалізує знання, вміння, навички, що зберігаються в пам'яті.

Відтворювальна (репродуктивна) уява – створення образів, які раніше були сприйняті і закріплені в досвіді людини.

Відчуття – це процес відображення у мозку людини окремих властивостей і якостей предметів, явищ та подій, що безпосередньо діють на органи чуття.

Внутрішня увага – увага суб'єкта, пов'язана зі структурною організацією його діяльності і спрямована на потреби, мотиви, цілі, плани, рішення діяльності.

Вольова регуляція – це опосередкований метою і мотивами стан оптимальної мобілізованої людини, оптимального режиму її активності й правильного спрямування цієї активності.

Вольова регуляція поведінки – це регуляція спонукання до дій, яка відбувається на основі довільної форми мотивації, коли людина умисно й усвідомлено створює допоміжні спонукання (гальмування) до дії через зміну смислу дії.

Вольове зусилля – це стан емоційного напруження, який мобілізує внутрішні ресурси людини (пам'ять, мислення, уяву тощо) і створює допоміжні мотиви до дії.

Вольові дії – це дії, скеровані на досягнення свідомо поставленої мети і пов'язані з подоланням зовнішніх та внутрішніх труднощів.

Вольові риси – риси, що проявляються в умовах, які спонукають особистість головно до вольових зусиль, здійснення вольових дій і зумовлюються потребою людини в активній та змістовній діяльності.

Вольові якості – це відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки, її влади над собою.

Воля розуміється як внутрішня активність особистості, пов'язана з вибором мотивів, цілепокладанням, прагненням до досягнення мети, зусиллям до подолання перешкод, мобілізацією внутрішньої напруженості, здатністю регулювати спонукання, можливістю приймати рішення та гальмувати поведінкові реакції.

Впізнавання – найпростіше відтворення минулого досвіду в умовах його повторного сприймання.

Врівноваженість нервових процесів – це баланс між процесами

збудження та гальмування.

Геніальність – особистісна характеристика людини, найвищий ступінь розвитку її обдарованості, таланту.

Гіперболізація – прийом створення образів уяви, що полягає у збільшенні предмета або окремих його частин.

Гнів – емоційний стан сильного обурення, невдоволення. Гнучкість розуму – це індивідуальна особливість мислення, яка виявляється у вмінні змінити припущення, обраний шлях у вирішенні проблеми, коли змінились її умови і вибір не підтвердився.

Гра – це вид діяльності, спрямований на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого в соціально-закріплених способах здійснення предметних дій – у предметах науки і культури, кінцевим результатом якого є емоційне освоєння досвіду людини.

Група – обмежена в розмірах спільність людей, що виділяється із соціального цілого на основі визначених ознак (характеру виконуваної діяльності, соціальної або класової приналежності, структури, композиції, рівня розвитку і т. д).

Дедуктивний умовивід – це форма мислення, яка дає змогу зрозуміти конкретний факт на основі загального положення.

Депресія – емоційний стан пригніченості, сумного настрою, який пов'язаний з усвідомленням власної неповноцінності та песимізмом.

Диференціація – це процес поділу, розчленування цілого на якісно відмінні частини.

Дія – відносно завершений елемент діяльності, спрямований на досягнення певної проміжної усвідомленої мети.

Діяльність – це усвідомлена і цілеспрямована активність людини, зумовлена потребами та спрямована на пізнання та перетворення світу.

Довготривала пам'ять – виявляється в запам'ятовуванні та відтворенні знань, умінь і навичок, розрахованих на їхнє довгочасне зберігання та використання у діяльності.

Довільна пам'ять – це вид пам'яті, що характеризується усвідомленням мети щось запам'ятати, відтворити.

Довільна увага – це вид уваги, зумовлений потребами діяльності, який полягає у свідомому спрямованому зосередженні уваги.

Довільна уява – це вид уяви, який полягає у створенні того чи іншого нового образу зі спеціальною метою.

Довільні дії – це цілеспрямовані дії, які виходять з усвідомлених мотивів та нерозривно пов'язані з відображенням мети і засобів її досягнення.

Думка – одиниця мислення, в якій виражається процес пізнання світу, інших людей і самого себе.

Експресія – зовнішнє вираження емоцій.

Екстеріоризація – процес переходу від внутрішньої (психічної) до зовнішньої (предметної) дії.

Екстероцептивні відчуття – це вид відчуттів, які відображають якості предметів і явищ довколишнього світу, утворені аналізаторами, рецепторна

частина яких перебуває на поверхні тіла.

Екстраверсія – спрямованість особистості на довкілля, на оточуючих людей, предмети, події.

Емоційність – загальна характеристика емоційної сфери людини.

Емоція – переживання людиною свого ставлення до якогось об'єкта або події; рефлекторна психотерапевтична реакція, пов'язана з проявом свого суб'єктивного пристрастного ставлення (у вигляді переживання) до ситуації та її результату.

Емпатія – емоційний аспект розуміння іншої людини, здатність емоційно відгукнутися на її проблеми, переживати разом з нею, співчувати їй.

Забування – це мнемічний процес, який призводить до втрати чіткості й зменшення обсягу запам'ятованого та виникнення помилок у відтворенні і, нарешті, унеможлиблює впізнання.

Заміщення – це механізм психологічного захисту особистості як перенесення дії, спрямованої на недоступний об'єкт, на дії з доступним об'єктом.

Запам'ятовування – це процес пам'яті, який забезпечує прийом, відбір і фіксацію інформації.

Заперечення – механізм психологічного захисту особистості, який виявляється в тому, що інформація, яка тривожить і може призвести до конфлікту, не сприймається.

Зберігання – процес пам'яті, що забезпечує утримання матеріалу в пам'яті впродовж певного часу.

Звичка – негнучка, малоусвідомлювана форма поведінки, яка не має

Згуртованість групи – ступінь міцності соціально-психологічних зв'язків у групі.

Здібності – індивідуально-психологічні особливості, які є суб'єктивними умовами успішного виконання певного різновиду діяльності. Злість – роздратовано-ворожий стан.

Знання – це сукупність відомостей про навколишній світ, здатність людей орієнтуватись у системі соціальних взаємин, діяти відповідно до обставин у різних життєвих ситуаціях.

Зовнішня увага – це вид уваги, яка спрямована і викликається зовнішніми подразниками.

Зосередженість – це властивість уваги, яка означає не тільки відволікання від другорядного, а й гальмування побічних подразників, які не стосуються діяльності, що становить предмет уваги суб'єкта.

Ідентифікація – механізм психологічного захисту особистості як несвідоме перенесення на себе почуттів і якостей, властивих іншій людині і недоступних, але бажаних для себе.

Ілюзія – неадекватні сприймання, які неправильно відображають об'єкти, що діють на аналізатори.

Індивідуальна увага – це вид уваги, який полягає у зосередженні уваги суб'єкта на своєму завданні.

Індивідуальність – це поєднання психологічних особливостей людини,

що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей.

Індукція – умовивід, у результаті якого на підставі знань про окремі об'єкти певного класу дістають загальний висновок, який стосується всіх об'єктів цього класу.

Інстинкт – це ланцюжок безумовних рефлексів, вроджена, видова форма поведінки тварин.

Інтелект – індивідуальні особливості структури пізнавальної сфери людини.

Інтенсивність відчуттів – це кількісна характеристика відчуттів.

Інтенсивність уваги – це властивість уваги, яка означає напругу, силу зосередженості уваги на об'єкті.

Інтерес – форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості, усвідомлення мети діяльності; емоційний вияв пізнавальних потреб особистості.

Інтеріоризація – процес переходу від зовнішньої реальної дії до внутрішньої, ідеальної.

Інтеріоцептивні відчуття – це відчуття, рецептори яких розташовані на внутрішніх органах і відображають їхній стан.

Категоризація – віднесення поодинокого об'єкта, події, переживання до певного класу.

Класифікація – це операція пошуку істотних і спільних ознак, елементів, зв'язків для певної групи об'єктів з метою створення основи для розподілу об'єктів на групи, підгрупи, класи.

Колектив – група людей, об'єднаних спільними цілями і завданнями, які збігаються з цілями суспільства, що досягла в процесі виконання спільної соціально значущої діяльності високого рівня розвитку.

Конкретизація – це мисленнєва операція здійснення переходу від загального до часткового з метою встановлення їхньої відповідності істотному.

Контраст відчуттів – це зміна інтенсивності та якості відчуттів під впливом попереднього або супутнього подразника.

Концентрація уваги – це властивість уваги, яка виражає єдність зосередженості та інтенсивності уваги.

Короткочасна пам'ять – характеризується швидким запам'ятовуванням матеріалу, негайним його відтворенням і нетривалим зберіганням.

Креативність – творчість, здатність до створення нового, оригінального.

Критичність розуму – усвідомлений контроль за перебігом інтелектуальної діяльності людини, під час якого відбувається оцінення роботи думки, вироблених гіпотез, шляхів їхнього доведення.

Лабільність – швидкість виникнення та перебігу процесів збудження і гальмування.

Лідер – людина, яка завдяки своїм особистим якостям (професійним, організаційним, комунікативним тощо) має найбільший вплив на членів соціальної групи.

Лідерство – стосунки домінування і підкорення, впливу і наслідування в системі міжособистісних стосунків у групі. Літота – уявне зменшення

предмета. Логіка – це наука про форми і закони мислення.

Логічне мислення – це вид мислення, що відбувається з опорою на поняття, судження, в яких виражені виділені властивості за допомогою логіки, без використання емпіричних даних.

Локус контролю – це схильність людини приписувати відповідальність за результати своїх дій зовнішнім силам і обставинам, або навпаки – власним зусиллям та здібностям.

Мала група – відносно стійке, нечисленне, пов'язане спільною метою об'єднання людей, у якому здійснюється безпосередній контакт між його членами.

Ментальність – це притаманний нації варіант світосприймання, поведінки, який реалізується на спільній мовній, культурній і морально-етичній основі.

Мимовільна пам'ять – це вид пам'яті, при якій фіксація інформації здійснюється без мети, без вольового зусилля, спрямованого на запам'ятовування.

Мимовільна увага – це вид уваги, що виникає незалежно від наміру та мети людини.

Мимовільна уява – створення нових образів, що не скеровується спеціальною метою.

Мислення – процес опосередкованого та узагальненого відображення предметів і явищ довкілля в їхніх істотних властивостях і зв'язках.

Міжособистісна взаємодія – це певна форма життєдіяльності людей, спосіб передачі форм культури та суспільного досвіду.

Міжособистісні стосунки – це взаємозв'язки між окремими людьми (групами людей), які об'єктивно виявляються в характері і способах взаємних впливів людей один на одного в процесі різних видів спільної діяльності і, зокрема, спілкування, суб'єктивно переживаються та оцінюються ними

Міцність запам'ятовування – це індивідуальна особливість пам'яті, яка виявляється в тривалості збереження завченого матеріалу або повільності його забування.

Мова – це система словесних знаків, яка включає в себе слова з їхніми значеннями і синтаксис – сукупність правил, за якими будується речення.

Мовленнєва діяльність – процес використання людиною мови для спілкування.

Мотивація досягнення – це наполегливість у досягненні своєї мети, прагнення до поліпшення результатів, незадоволеність досягнутим, намагання досягти успіху.

Мотиви – це пов'язані із задоволенням певних потреб спонукання до діяльності.

Навички – це опанування до автоматизму способами використання певних засобів діяльності.

Навіювання – це цілеспрямований вплив однієї людини на іншу, яка некритично, пасивно, в обхід своїх думок сприймає цей вплив.

Навчання – вид практичної чи теоретичної діяльності, який за своєю

сутністю є пізнавальним процесом засвоєння людиною соціального досвіду.

Наочно-дійове мислення – це вид мислення, який полягає у тому, що розв'язання задач здійснюється шляхом реального перетворення ситуації та здійснення рухового акту.

Наочно-образне мислення – це вид мислення, який полягає в оперуванні образами уявлень та перетворенні ситуації в плані образів.

Наслідувальність розуму – виявляється в постійному копіюванні відомих способів міркування, у відсутності потреби зробити самостійні кроки в розв'язанні проблеми.

Настанова – це неусвідомлюваний особистістю стан готовності до певної діяльності чи поведінки.

Настрій – це загальний емоційний стан людини, що характеризує її життєвий тонус упродовж певного часу.

Наукові поняття – це форма мислення, яка полягає у відображенні об'єктивно істинного в об'єктах або явищах.

Національна самосвідомість – це усвідомлення людиною своєї причетності до певного народу, його культури і мови, усвідомлення свого місця й ролі у світовій цивілізації та права на національну незалежність.

Неофіційна група (неформальна) – реальна соціальна спільність, що не має юридично зафіксованого статусу, добровільно об'єднана на основі симпатії, дружби, спільності інтересів чи прагматичних цілей.

Неуважність – нестійкість уваги, поверхова зосередженість, легкість

Обдарованість – це загальна здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги, загальна здатність психіки пристосуватись до нових завдань і умов життя.

Образ – суб'єктивне цілісне відображення дійсності, в якому одночасно виявляються три форми існування матерії, виражені в категоріях простору, руху і часу.

Образна пам'ять – виявляється в запам'ятовуванні і відтворенні образів, уявлень конкретних предметів, явищ, їхніх властивостей, наочно даних зв'язків між ними.

Обсяг поняття – це певна сукупність, множина, клас предметів, кожний з яких має ознаки, відображені в змісті поняття.

Обсяг уваги – це властивість уваги, яка полягає у відображенні кількості об'єктів, які сприймаються одночасно з достатньою чіткістю.

Особистість – це системна соціальна якість індивіда, яка виникає в результаті його активної взаємодії з довкіллям.

Офіційна група (формальна) – реальна чи умовна соціальна спільність, що має зовні задані соціально значущі цілі діяльності, юридично зафіксований статус, нормативно визначену структуру (керівництва та підлеглості), нормативно закріплені права й обов'язки її членів.

Пам'ять – це психічний процес, який відображає досвід людини шляхом запам'ятовування, збереження та відтворення.

Пасивна уява – вид уяви, що не передбачає визначення мети, інколи -це ілюзія життя.

Передувага – стан підвищеної готовності свідомості до виконання завдання, до включення в роботу.

Переключення – це властивість уваги, яка полягає у довільній зміні людиною спрямованості своєї уваги з одного об'єкта на інший.

Переконання – це система усвідомлюваних потреб, які спонукають діяти відповідно до своїх поглядів, принципів, світогляду.

Підкреслення – це спосіб створення образів уяви, що полягає в акцентуванні якоїсь частини образу або якоїсь якості.

Післядовільна увага – це вид уваги, зумовлений пізнавальним інтересом, під впливом якого довільна увага переростає в мимовільну. Пластичність – гнучкість, легкість пристосування до нових умов. Поверховість розуму – протилежна глибині індивідуальна якість мислення, що виявляється у вирізненні поверхових, несуттєвих, випадкових особливостей та зв'язків між ними, на основі яких не можна зробити правомірних висновків.

Подразливість – здатність живого організму реагувати на зовнішні впливи середовища певними біологічними процесами.

Поняття – це форма мислення, яка відображає предмети і явища реального світу в їхніх істотних ознаках і відношеннях.

Порівняння – це мисленнева операція, яка полягає у відображенні ознак подібності. Індивід може порівнювати наочно дані або уявлювані об'єкти, створюючи їхні образи.

Потреба – це стан живої істоти, що відображає залежність її від умов існування та спричиняє активність у ставленні до цих умов.

Потяг – це спонукання до діяльності, що є недиференційованою, недостатньо чітко усвідомленою потребою, невиразна потреба в чомусь.

Почуття – стійке емоційне ставлення людини до явищ дійсності, яке відображає значення цих явищ відповідно до її потреб і мотивів.

Прагнення особистості – це мотиви поведінки, в яких виявлена потреба в чомусь, що може бути досягнуто вольовими зусиллями.

Практичне мислення – це вид мислення, який полягає у фізичному перетворенні дійсності.

Праця – соціально зумовлений вид діяльності, який виявляється у зв'язку із значеннями, зафіксованими в закріплених знаряддями схемах дій, мовленневих поняттях, соціальних ролях, цінностях і соціальних нормах.

Пригадування – вид довільного відтворення, що вимагає від людини активних вольових і розумових зусиль.

Пристрасть – це стійке й тривале почуття, пов'язане зі стійким прагненням людини до певного об'єкта.

Проблемна ситуація – це суперечність між обставинами та умовами, між тим, якими знаннями володіє на сьогодні суб'єкт, і тим, до чого він прагне.

Продуктивне мислення – це вид мислення, у якому найповніше виявляються інтелектуальні здібності людини, її творчий потенціал, які впливають на темп засвоєння знань, на широту їхнього перенесення в нові умови, в самостійному оперуванні ними.

Проекція – несвідоме перенесення (приписування) власних почуттів,

бажань і прагнень, у яких людина не хоче собі зізнатися, розуміючи їхню соціальну неприйнятність, на інших.

Пропріоцептивні відчуття – відчуття, рецептори яких розміщені в рухових апаратах нашого організму, дають інформацію про рух і положення нашого тіла в просторі.

Радість – це позитивний емоційний стан, пов'язаний з можливістю задовольняти актуальну потребу, вірогідність якої в цей момент була невеликою й невизначеною.

Раціоналізація – механізм психологічного захисту особистості як псевдорозумне пояснення людиною своїх бажань, учинків, насправді зумовлене причинами, визнання яких загрожувало б втратою самоповаги.

Реактивність – сила емоційної реакції на зовнішні та внутрішні подразники.

Реальна група – це обмежена за розмірами спільність людей, яка існує у спільному просторі й часі та об'єднана реальними стосунками у процесі взаємодії.

Репродуктивне мислення – це вид мислення, яке забезпечує розв'язання задачі, спираючись на відтворення вже відомих людині способів.

Референтна група – це реальна чи умовна соціальна спільність, з якою людина порівнює себе, як з еталоном, до якої відносить себе і на норми та цінності якої орієнтується у своїй поведінці та самооцінці.

Рефлексія – усвідомлення суб'єктом того, як його сприймають і оцінюють інші індивіди або спільноти; аналіз власного психічного стану.

Ригідність – інертність, нечутливість до зміни умов, нерухомість, стереотипність мислення.

Риси характеру – це набуті впродовж життя складні індивідуальні особливості людини, які дають змогу з певною вірогідністю передбачати її поведінку в тому чи іншому конкретному випадку.

Рівень домагань особистості – це прагнення до досягнення мети тієї складності, на яку людина вважає себе здатною.

Розвиток – це рух від простих форм і структур до вищих, складніших.

Розподіл уваги – це властивість уваги, що виявляється в одночасній увазі до двох або кількох об'єктів та виконанні дій з ними чи спостереженні за ними.

Розуміння – завжди пов'язане з мисленням і є однією з форм, властивістю, компонентом мислення.

Роль – спосіб конкретної поведінки особистості у конкретній соціальній ситуації.

Рухливість нервових процесів – швидкість зміни збудження та гальмування, здатність змінювати поведінку залежно від умов.

Рухова пам'ять – це запам'ятовування, зберігання і відтворення людиною своїх рухів.

Самоактуалізація особистості – це використання індивідом усіх своїх талантів, здібностей, можливостей.

Самооцінка – це та цінність, значущість, якої надає собі індивід загалом та окремим сторонам своєї особистості, діяльності, поведінки.

Самоповага – співвідношення справжніх досягнень особистості і того, на що людина претендує, розраховує.

Самосвідомість особистості – усвідомлене ставлення людини до своїх потреб і здібностей, потягів і мотивів поведінки, переживань і думок.

Самостійність розуму – це індивідуальна особливість мислення людини, яка полягає в тому, що суб'єкт виявляє прагнення самостійно проаналізувати задачу, прийняти рішення, обстояти правильність його.

Свідомість – це вища, інтегрована, керована форма психіки, яка складається під впливом суспільно-історичних умов у трудовій діяльності людини та її спілкування за допомогою мови з іншими людьми.

Сенситивність темпераменту – властивість темпераменту, що визначається тим, яка сила впливу необхідна, щоб викликати в людини реакцію.

Сенсибілізація – це форма взаємодії відчуттів, яка виявляється у підвищенні чутливості одного аналізатора при зниженні чутливості іншого, або як результат вправлення.

Сенсорна пам'ять – це вид пам'яті, що виявляється у миттєвому відбитку різної модальності в аферентній частині аналізатора.

Сентиментальність – схильність до легкого виникнення розчуленості. Сила волі – це сукупність виявів позитивних (базальних і системних) вольових якостей особистості.

Сила нервової системи – функціональна витривалість, здатність витримувати тривалі чи короткочасні, але сильні збудження.

Синестезія – це взаємодія відчуттів, яка полягає у виникненні під впливом подразника одного аналізатора відчуттів, характерних для іншого аналізатора.

Синтез – розумова операція, пов'язана з мисленневою побудовою цілого із частин або з поєднанням різних елементів, сторін об'єктів у єдине ціле.

Система – сукупність елементів, система з її елементами, зв'язками, взаємозв'язками, що утворює певну цілісність, єдність.

Систематизація – мисленнева операція, яка спрямована на виділення істотних і загальних ознак та подальше утворення за ними груп або класів об'єктів.

Словесно-логічна пам'ять – це запам'ятовування та відтворення понять, суджень, умовиводів, які відображають предмети та явища в їхніх істотних властивостях.

Спілкування – взаємодія двох чи більше людей, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального чи афективно-оцінного характеру.

Спогади – це форма відтворення індивідом подій власного життя.

Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів, у пізнанні яких зацікавлена особистість. Воно є найрозвинішою формою навмисного сприймання.

Сприймання – це пізнавальний психічний процес відображення у свідомості людини предметів і явищ навколишнього світу.

Стенічні почуття – переживання, які підвищують активність особистості.

Стереотип – це відносно стійкий і спрощений образ об'єкта, який

складається в умовах недостатньої інформації або є результатом узагальнення власного досвіду особистості.

Стиль спілкування – це індивідуально-стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється в будь-яких умовах взаємодії – в ділових і особистісних стосунках у стилі керівництва і виховання дітей, способах прийняття рішень і розв'язання конфліктів, у прийомах психологічного впливу на людей.

Стійкість розуму – це індивідуальна особливість мислення, яка виявляється у постійному орієнтуванні на закономірні характеристики об'єкта.

Стійкість уваги – це властивість уваги, яка полягає у тривалому утриманні уваги на предметі чи якійсь діяльності.

Стрес – психофізіологічний стан крайньої психологічної (емоційної) напруги, який призводить до негативних наслідків для здорової людини.

Стресори – стимули, які призводять до розвитку стресу.

Сублімація – форма психологічного захисту в ситуації конфлікту шляхом трансформації нижчих (наприклад, інстинктивних) форм у вищі форми.

Судження – це форма мислення, яка відображає окремі зв'язки між об'єктами та їхніми ознаками, шляхом ствердження або заперечення.

Схематизація – спосіб створення образів уяви, коли розбіжності зменшуються, а риси схожості виступають на перший план.

Талант – природний хист, обдарованість, вища здатність людини до певного виду діяльності (творчої, наукової, політичної, виробничої).

Творча уява – вид уяви, що полягає у самостійному створенні нових, оригінальних образів.

Темп реакцій – швидкість перебігу психічних процесів і реакцій.

Темперамент – це вроджені форми поведінки, які виявляються в динаміці, тонусі та врівноваженості наших реакцій на життєві впливи.

Теоретичне мислення – це вид мислення, який полягає у пізнанні законів, правил та оперуванні ними.

Типізація – спосіб створення образів уяви як виділення істотного в однорідних фактах і втілення їх у конкретних образах.

Точність запам'ятовування – це відповідність відтвореного тому, що запам'ятовувалось.

Тривалість відчуттів – часова характеристика відчуттів.

Туга – стан душевної тривоги, поєднаний із сумом.

Увага – це форма психічної активності, яка полягає у зосередженості суб'єкта в певний момент часу на якомусь реальному або ідеальному об'єкті – предметі, події, образі, міркуванні.

Узагальнення – це мисленнева операція, яка полягає у відображенні груп предметів та явищ за істотними ознаками, спільними для цих груп.

Уміння – здатність людини усвідомлено застосовувати набуті знання адекватно новим обставинам діяльності.

Умовивід – це форма мислення, в якій з одного або кількох суджень виводять нове судження.

Умовна група – об'єднана за певною ознакою (стать, вік, рівень освіти,

вид діяльності, національність та ін.) спільність людей, що включає суб'єктів, які не пов'язані об'єктивною, реальною взаємодією.

Умовні рефлекси – це тимчасові нервові зв'язки в корі головного мозку, які закріплені шляхом повторення.

Уява – психічний пізнавальний процес, що виражається: 1) у побудові нового образу; 2) у створенні програми поведінки, коли проблемна ситуація невизначена; 3) у створенні образу, відповідного до опису об'єкта, тощо.

Характер – це набута в процесі взаємодії з довкіллям індивідуальна особливість особистості, функція якої полягає в об'єктивізації її спрямованості у формі стійких рис, виражених у специфічних та відносно константних способах поведінки.

Швидкість запам'ятовування – визначається кількістю повторень, необхідних для запам'ятовування нового матеріалу.

Якість відчуттів – загальна властивість, за якою відрізняються відчуття одного виду від іншого, а також різні відчуття в межах одного й того самого виду.

Я-концепція – це динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінювання та суб'єктивне сприймання зовнішніх чинників, які впливають на особистість.

13 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. [для студ.вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій –[3-є вид.]. – К. : Кондор, 2009. – 1007 с.14.
2. Гиппенрейтор Ю. Б. Введение в общую психологию: Курс лекцій / Ю. Б. Гиппенрейтор. – М. : Че Ро, 2002, 336 с.
3. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навч. посіб. / С. Д. Максименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
4. Загальна психологія: підручник / Р. В. Павелків. – Київ. : Кондор, 2009. – 576 с.
5. Загальна психологія /За заг. ред. С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704.с.
6. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.
7. Корольчук М. С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / М. С. Корольчук. – К. : ІНКІОС, 2002. – 272 с.
8. Маклаков А. Г. Общая психология: Учебник для вузов / А. Г. Маклаков. – СПб. : Питер, 2009. – 583 с. : ил. – (Серия «Учебник для вузов»).
9. Павелків Р. В. Загальна психологія / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 263с.
- 10.Полунін О. В. Переживання людиною плину часу: експериментальне дослідження: монографія / О. В. Полунін. К. : Гнозіс, 2011. – 360 с.

11. Психологія: Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Либідь, 2000. – 558 с.
12. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
13. Скрипченко О. В. Загальна психологія / О. В. Скрипченко. – К. : Кондор, 2009. – 325 с.

Допоміжна

1. Айзенк Г. Ю. Структура личности / Г. Ю. Айзенк. – СПб. : Ювента; М.: КСП+, 1999. – 464 с.
2. Ананьев Б. Г. Сенсорно-перцептивные характеристики индивидуального развития человека // Избранные психол. труды: В 2 т., Т.1. / Б. Г. Ананьев – М. : Педагогика, 1980. – С. 180-185.
3. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 338 с.
4. Асеев В. Г. Личность и значимость побуждений / В. Г. Асеев. – М. : Прогресс; Прогресс-Академия, 1993. – 223 с.
5. Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с.
6. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии / Г. А. Балл. – К. ; Донецк, 1993. – 32 с.
7. Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия: Пер.с англ. / Э. Берн. – СПб. :Братство, 1992. – 224 с.
8. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К. : Україна-Віта, 1995. – 207 с.
9. Блейхер В. Б. Психологическая диагностика интеллекта и личности / В. Б. Блейхер, В. Ф. Бурлачук. – К. : Вища школа, 1978. – 144 с.
10. Бодалев А. А. Личность и общение: Избр. Тр. / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 282 с.
11. Бодалев А. А. Психология о личности / А. А. Бодалев. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.
12. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
13. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Хрестоматия по возрастной психологии: Уч. пособ.: Сост. Л.Н. Семенюк: Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М. : Международная пед. академ., 1994. – С.87-97.
14. Быстрицкий Е. К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие / Е. К. Быстрицкий. – К. : Наукова думка, 1991. – 200 с.
15. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
16. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – М. : Педагогика, 1982. –Т.2. – 365 с.
17. Выготский Л. С. Память и ее развитие в детском возрасте / Л. С. Выготский // Собр. соч.:В 6 т. –М. : Педагогика, 1982. –Т. 2. – 365 с.

18. Выготский Л. С. Эмоции и их развитие в детском возрасте / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. - М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 365 с.
19. Высоцкий А. И. Волевая активность школьников и методы ее изучения / А И. Высокский. - Челябинск, 1979. – 195 с.
20. Гамезо М. В., Домашенко И. А. Атлас по психологии / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Пед. общество России, 2001. – 273 с.
21. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – . –
 - а. – Т. 1. – 1996. – 496 с.
 - б. – Т. 2 – 1996. – 376 с.
22. Горбатов Н. С. Практикум по психологическому исследованию: Учеб. Пособие / Н. С. Горбатов. – Самара : Издательский дом «БАРАХ-М», 2003. – С. 141–146.
23. Гуменюк О. Психологія Я- концепції / О. Гуменюк. – К. : Економічна думка, 2002. – 186 с.
24. Джеймс В. Научные основы психологии: Пер.с англ. / В. Джеймс. – СПб. : Ювента, 1902. – 370 с.
25. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : «Питер», 2000. – 368 с. : (Серия «Мастера психологии»)
26. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум): Навчальний посібник / Т. В. Дуткевич. – К. : Центр учбової книги, 2010. – 320 с.
27. Жане П. Неврозы и фиксированные идеи: Пер.с франц. / П. Жане. – СПб. : Ювента, 1903. – 428 с.
28. Загальна психологія: Хрестоматія / Л. В. Долинська та ін.: Посібник. – К. : Каравела, 2008. – 640 с.
29. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій / С. С. Занюк. – Луцьк: ВДУ, 1977. – 180 с.
30. Запорожец А. В. Восприятие, движение, действие / А. В. Запорожец // Избранные психологические труды: в 2 т., Т.1. – М. : Педагогика, 1986. – С. 112-153.
31. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 288 с. : ил. (Серия «Мастера психологии»).
32. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с. : ил. (Серия «Мастера психологии»).
33. Ильин Е.П. Мотивы человека: теория и методы изучения / Е. П. Ильин. – К. : Вища школа, 1998. – 292 с.
34. История зарубежной психологии. 30-е годы XX века. Тексты. – / К. Р. Роджерс. – М. : Изд. МГУ, 1986. – 344 с.
35. Когнитивная психология. Учебник для вузов / Под ред. Дружинина В. Н. Ушакова Д. В. – М. : ПЕР СЗ, 2002. – 480 с.
36. Корольчук М. С. Основи психології: опорні конспекти, схеми, методики / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк, В. М. Марченко. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 320 с.

37. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності / М. С. Корольчук. – К. : Ельга; Ніка-Центр, 2008. – 400 с.
38. Костюк Г. С. Избр. психол. труды / Г. С. Костюк. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
39. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
40. Кречмер Э. Строение тела и характер / Э. Кречмер. – М. : Педагогика-Пресс, 1995. – 608 с.
41. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: Учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : ТЦ «Сфера», 2001.
42. Кучинська І. О. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка / І. О. Кучинська. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – 104 с.
43. Лазурский А. Ф. Очерк науки о характерах / А. Ф. Лазурский. – М. : Наука, 1995. – 271 с.
44. Левин К. Теория поля в социальных науках: Пер. с англ. / К. Левин. – СПб. : Ювента, 2000. – 406 с.
45. Лейбин В. М. Фрейд, психоанализ и современная западная философия / В. М. Лейбин. – М. : Политиздат, 1990. – 397 с.
46. Леонгард К. Акцентуированные личности: Пер. с нем / К. Леонгард. – К. : Вища школа, 1989. – 375 с.
47. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1981. – 467 с.
48. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1977. – 372 с.
49. Лихи Томас. История современной психологии / Томас Лихи. – СПб. : Питер, 2003. – 448 с.
50. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 1998. – 479 с.
51. М'ясоїд П. А. Проблема психології розвитку // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 5–12.
52. Маслоу А. Мотивация и личность // Райгородский Д. Я. Психология личности: в 2 т. – Самара, 1999. – Т. 1. – С. 391–416.
53. Мэй Р. Любовь и воля: Пер. с англ. / Р. Мей. – К.: Ваклер, 1997. – 334 с.
54. Мясищев В. Н. Психология отношений. – Избр. психол. тр. / В. Н. Мясищев. – М. : Институт практ. психол., 1995. – 312 с.
55. Немов Р. С. Психология. Учебник для студентов высших педагогических заведений. В 3 кн. / Р. С. Немов. – М. : Просвещение: ВЛАДОС, 1998. – Кн. 2. – 608 с.
56. Немов Р. С. Психология. В 3-х кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Р. С. Немов. -4-е изд. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. – 631 с.

57. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений / Н. Н. Обозов. – К. : Либідь, 1990. – 197 с.
58. Оллпорт Г. Личность в психологии / Г. Оллпорт. – М.: КСП+; СПб. : Ювента, 1998. – 345 с.
59. Основы глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: Навч. посіб. – К. : Вища шк., 2006. – С. 157–158).
60. Основы психологии / За заг. ред. Киричука О. В., Роменця В. А. – К. : Либідь, 1995. – 630 с.
61. Пиаже Ж. Аффективное бессознательное и когнитивное бессознательное // Вопросы психологии / Ж. Пиаже. – 1996. – № 6. – С. 125.
62. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.
63. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.
64. Психология личности в трудах зарубежных психологов / Сост. и общая ред. Реана А. А. – СПб. : Питер, 2000. – 320 с. (Серия «Хрестоматия по психологии»).
65. Психология личности в трудах отечественных психологов / Сост. Куликов В. В. – СПб. : Питер, 1999. – 480 с. (Серия «Хрестоматия по психологии»).
66. Психология личности и время жизни человека / Отв. ред. В. И. Ковалев. – Черновцы, С. 119–156.
67. Психология эмоций. Тексты / Под ред. Вилюнаса В. К., Гиппенрейтер Ю. Б. – М. : Изд. МГУ, 1984. – 288 с.
68. Психология. Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
69. Психология: биографический библиографический словарь / Пер. с англ. – СПб. : Евразия, 1999. – 832 с.
70. Психология: Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
71. Психологічний словник / За ред. В. І. Войтка. – К. : Вища шк., 1982. – 215 с.
72. Психологія діяльності та навчальний менеджмент. Навч.-методичний посібник / за ред. В. А. Козакова. – К. : КНЕУ. – 2003. – С. 407–410.
73. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П. П. Горностая. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
74. Реан А. А. Психология изучения личности: Учебное пособие / А. А. Реан. – СПб., 1999. – 208 с.
75. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / К. Р. Роджерс. – М. : Прогресс; Универс, 1994. – 480 с.
76. Роменець В. А. Історія психології ХІХ – початку ХХ століття / В. А. Роменець. – К. : Вища школа, 1995. – 614 с.
77. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 416 с.
78. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки / М. В. Савчин. – К. : Україна-Віта, 1996. – 130 с.

79. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология человека: введение в психологию субъективности / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М. : Школа-пресс, 1995. – 384 с.
80. Словарь-справочник по психологической диагностике / Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. – К. : Наукова думка, 1989. – 200 с.
81. Социальная психология личности в вопросах и ответах: учебное пособие / Под ред. В. А. Лабунской – М. : Гардарики. – 1999. – 397 с.
82. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 284 с.
83. Страхов И. В. Психология характера/ И. В. Страхов. – Саратов : Изд-во СГПИ, 1978. – Т. 1. – 1996. – 496с.
84. Стреляу Я. Роль темперамента в психическом развитии / Я. Стреляу. – М. : Прогресс, 1982. – 232 с.
85. Федорчук В. М. Соціально-комунікативний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача»: Навчально-методичний посібник / В. М. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – С. 48.
86. Фейдимен Дж. Теория и практика личностно-ориентированной психологии / Дж. Фейдимен. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 432 с.
87. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб. : Питер, 2001. – 368 с. (Серия «Мастера психологии»).
88. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Л. Фестингер. – СПб. : Ювента, 1999. – 318 с.
89. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М., 1990. – 286 с.
90. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции / З. Фрейд. – М. : Наука, 1991. – 456 с.
91. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фром. – М.Прогресс, 1989. – 272 с.
92. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.
93. Холл К. С. Теории личности / К. С. Холл, Г. Линсдей. – М. : КСП+, 1977. – 720 с.
94. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ / К. Хорни. – М. : Прогресс, 1993. – 480 с.
95. Хрестоматия по глубинной психологии / Ред. Л. А. Хегай. – М. : ЧеРо, 1996. – 248 с.
96. Хрестоматия по гуманистической психотерапии. Пер. с англ. – М. : Ин-т. общегуманит. исследований, 1995. – 302 с.
97. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / Под ред. Гиппенрейтер Ю. Б., Петухова В. В. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 400 с.
98. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2007. – 607 с. : (Серия «Мастера психологии»).
99. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. З. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – 528 с.
100. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин – М. : педагогика, 1989. – 560 с. : ил. – (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).

101. Эриксон Э. Г. Детство и общество / Э. Г. Эриксон. – СПб. : Ленато, Университет.книга, 1996. – 592 с.
102. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – М. : Ренессанс, 1991. – 304 с.
103. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: Навч. посібник / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.
104. Kalat J. W. (2013) Introduction to Psychology (10th ed.). Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
105. Komatsu, Lloyd K. (1994) Experimenting With The Mind. Pacific Grove, CA: Thomson Brooks/Cole.
106. LeDoux, J. (1998) The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of Emotional Life. New York: Simon & Schuster.
107. Mitchell, P. & Ziegler, F. (2007) Fundamentals of Development. Hove, UK: Psychology.
108. Myers, D. G. (2010). Psychology (9th ed.). New York: Worth Publishers.
109. Gregory, R. L. (1997) Eye and Brain (5 ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press.

14 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

<https://pidruchniki.com/psihologiya/>
<http://www.psychology-science.com>

15 ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ПРАКТИКУМ З ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Дослідження вибіркості уваги

Мета дослідження: визначення рівня вибіркової уваги.

Матеріали та обладнання: тестовий бланк, олівець і секундомір.

Процедура дослідження

Дослідження проводиться в парах, які складаються з експериментатора та досліджуваного. Експериментатор зачитує досліджуваному інструкцію, видає тестовий бланк і фіксує час виконання завдання.

Інструкція досліджуваному: «Вам буде видано тестовий бланк із надрукованими в ньому в рядках буквами та словами. Відшукайте і підкресліть там слова. Намагайтеся не пропустити жодного слова і працювати швидко, оскільки час фіксується. Якщо все зрозуміло і немає запитань, тоді починаємо!»

(Дивись бланк протоколу нижче). Після тестування досліджуваний робить звіт про те, як він виконував запропоноване йому завдання.

Обробка та аналіз результатів

Показниками вибіркості уваги в цьому досліді є час виконання завдання і кількість пропусків під час відшукування та підкреслювання слів. Усього в даному тесті 25 слів: *сонце, район, новина, факт, екзамен, прокурор, теорія, хокей, трон, телевізор, пам'ять, сприймання, любов, спектакль, радість, народ, репортаж, конкурс, особистість, плавання, комедія, відчай,*

лабораторія, основа, психіатрія. Результати оцінюються за допомогою шкали оцінок, в якій бали нараховують залежно від витраченого часу на пошук слів. За кожен пропуск слова віднімається по одному балу.

Бланк протоколу

Досліджуваний: _____

Експериментатор: _____

Тестовий бланк

бсонцевтргшоурайонзгучновинахєгчафактуекекзаментроч
 ягшгупрокуроргурсеабестеорієнстджзбьамхокейтронциуршро
 фіцуйлзхтелевізорболджшзхюелгшьбпамятьшогхеюжипдрашл
 птслхемздсприйманняяцупендшізхьвафиапролдблюбовабфирп
 лослдкнесладспектаклячсимтьбаюжоерадістьвуфупеждлорп
 тнародшмвтьлджьхегнеекуифйжрепортажждорлафивюефь
 дьконкурсзжшнаптьфячицувскапирособистістьєхжеєюбшг
 лоджепрплаванняделживанезбьтрлшшжнпркивкомедіяшлдку
 йфвідчаййфрячатлджетьбюнхтьфтасенлабораторіялшдшнруугр
 гшцтлросноваїієзшеремітдтмаопрукгвмстрпсихіатріябплнст
 чьйфяонтзацеьантзахтлкнноп

Таблиця 15.1 – Шкала оцінок

Час (с)	Бали	Рівень вибіркості
250 та більше	0	I низький
240—249	1	I низький
230—239	2	I низький
220—229	3	I низький
210-119	4	I низький
200—209	5	I низький
190—199	6	I низький
180-189	7	II середній
170—179	8	II середній
160—169	9	II середній
150—159	10	II середній
140—149	11	II середній
130—139	12	II середній
120—129	13	III високий
110—119	14	III високий
100—109	15	III високий
90—99	16	III високий
80—89	17	III високий
70—79	18	III високий
60-69	19	III високий
Менше 60	20	Дуже високий

Бали в запропонованій шкалі оцінок дають можливість встановити абстрактні величини якісних оцінок рівня вибірковості уваги. Коли ж у досліджуваного від 0 до 3 балів, то важливо на основі його самозвіту та спостереження експериментатора за ходом досліду з'ясувати причину слабкої вибірковості. Її можуть викликати: стан сильного емоційного збудження; зовнішні перешкоди, які призвели до фрустрації досліджуваного; приховане небажання тестуватися та інше.

У більшості даних має прояв зв'язок між результатами тестування та індивідуальним досвідом і діяльністю досліджуваного.

Вибірковість уваги піддається тренуванню. Можна запропонувати вправи, подібні до даного тесту, для її покращення.

Дуже високий рівень вибірковості уваги є одним з проявів феноменальної психічної активності людини.

Дослідження спостережливості

Мета дослідження: встановлення рівня розвитку спостережливості.

Матеріали та обладнання: два нескладних за сюжетом і кількістю деталей малюнки, однакові майже в усьому, крім заздалегідь передбачених малопомітних десяти відмінностей. Ці відмінності полягають у тому, що немає чи інакше розташовано деякі деталі на одному з малюнків порівняно з іншим. Крім малюнків, потрібні папір для записів, ручка і секундомір.

Процедура дослідження

У дослідженні спостережливості може брати участь один досліджуваний або група за умови, що малюнки будуть достатніх для зорового сприймання розмірів і їх можна прикріплювати на дошці чи на стіні. Обидва малюнки демонструються досліджуваним одночасно протягом 60 с, тобто 1 хв.

Інструкція досліджуваному: «Вам буде показано два малюнки. Уважно роздивіться їх і знайдіть, чим вони відрізняються. Час сприймання малюнків обмежується однією хвилиною. Після команди «Стоп!» малюнки закриють, а Ви запишіть на папері помічені Вами відмінності. Якщо все зрозуміло, то починаємо!»

Після демонстрування малюнків та запису знайдених відмінностей досліджуваного просять зробити звіт. Він дозволяє визначити, чи добре було видно деталі малюнків і чи задоволений досліджуваний результатами своєї спостережливості.

Обробка та аналіз результатів

Мета обробки результатів - визначення коефіцієнта спостережливості. Для цього дослідник підраховує загальну кількість названих відмінностей, від якої віднімає кількість допущених помилок, тобто вигаданих відмінностей. Отримана різниця ділиться на кількість фактично наявних відмінностей, тобто на 10.

Аналіз результатів здійснюється через зіставлення отриманого коефіцієнта спостережливості з максимально можливим, тобто з одиницею. Чим ближче коефіцієнт до 1,0, тим вищий рівень спостережливості

досліджуваного. Коефіцієнт у межах 0,5-0,9 вказує на середній рівень спостережливості, менше 0,5 – спостережливість низька або слабка.

Спостережливість піддається розвитку через тренування. Можна скласти програму розвитку, підбравши спеціальні вправи для поліпшення спостережливості. Основним моментом у таких вправах є установка на відшукування якомога більшої кількості ознак предметів, явищ у ситуації короткотривалого сприймання.

Дослідження сприймання часу

Мета дослідження: визначення ступеня точності сприймання коротких проміжків часу.

Обладнання: секундомір і таблиця-протокол дослідження.

Процедура дослідження.

Дослідження сприймання часу проводиться в парі (досліджуваний та експериментатор) і передбачає десять дослідів, у кожному з яких досліджуваному пропонують визначити заданий проміжок часу без підрахунку і без використання годинника. Правильність оцінки проміжку часу експериментатор визначає за допомогою секундоміра. Проміжки часу можуть бути, наприклад, такі: 30 с, 60 с, 120 с та ін.

Інструкція досліджуваному: «Вам буде запропоновано, не користуючись годинником і не рахуючи про себе, визначити заданий відрізок часу. Сигналом початку сприймання часу буде удар олівцем по столу, а завершення - піднімання руки чи команда «Стоп!»

У таблиці-протоколі експериментатор записує заданий для визначення відрізок часу і фактично названий досліджуваним, який той прийняв за заданий.

Відрізок часу, запропонований для оцінки, відмічається в графі С у секундах; фактичний час, також у секундах, - у графі А.

Таблиця 15.2 – Протокол дослідження сприймання коротких проміжків часу

Інтервал оцінки часу С	Фактичний час А
30 с	
60 с	
120 с	

Обробка результатів

Точність оцінки часу визначається для кожного дослідів окремо за формулою:

$$Kt = \frac{A}{C} \times 100$$

де

Kt - коефіцієнт точності оцінки часу;

A - фактичний часовий інтервал, який минув з початку оцінювання

досліджуваним заданого часового відрізка;

С - часовий інтервал, запропонований для оцінки.

Аналіз результатів

Під час аналізу результатів дослідження важливо визначити, в якому співвідношенні до 100%, менше чи більше, перебувають коефіцієнти точності оцінки часу досліджуваного. Якщо в усіх дослідах досліджуваний має коефіцієнт більший за 100%, то часові відрізки він недооцінює. Якщо його коефіцієнти менші 100%, то часові відрізки він переоцінює. Чим ближчі коефіцієнти до 100% (наприклад, 80% - 110%), тим вища точність оцінки коротких проміжків часу.

Дослідження аналітичності мислення

Мета дослідження: визначення рівня розвитку аналітичності індуктивного мислення в умовах обмеженого часу.

Матеріали та обладнання: бланк з 15 рядами чисел, складеними за певною закономірністю (варіант VI субтесту шкали Р. Амтхауера), ручка і секундомір.

Процедура дослідження

Це дослідження експериментатор може проводити як з одним досліджуваним, так і з невеликою групою, за умови, що кожен із досліджуваних отримує індивідуальний бланк з надрукованою таблицею рядів чисел. Слід також забезпечити цілковиту самотійність роботи.

До початку дослідження бланки належить розкласти перед учасниками тестування на добре освітленому столі текстом донизу, щоб до зачитування інструкції вони їх не розглядали і не ознайомилися з ними.

Таблиця 15.3 – Бланк рядів чисел

№	Числові ряди							
1	2	4	6	8	10	12	14
2	6	9	12	15	18	21	24
3	3	6	12	24	48	96	192
4	4	5	8	9	12	13	16
5	22	19	17	14	12	9	7
6	39	38	36	33	29	24	18
7	16	8	4	2	1	½	¼
8	1	4	9	16	25	36	49
9	21	18	16	15	12	10	9
10	3	6	8	16	18	36	38
11	12	7	10	5	8	3	6
12	2	6	9	27	30	90	93
13	8	16	9	18	11	22	15
14	7	21	18	6	18	15	5
15	10	6	9	18	14	17	34

Інструкція досліджуваному: «На бланках, які лежать перед Вами, надруковано ряди чисел. Спробуйте встановити, за якою закономірністю складено кожен із 15 запропонованих числових рядів. Згідно з цією закономірністю продовжить кожен ряд, дописавши в ньому ще два числа. На виконання завдання відводиться 7 хв. Не затримуйтеся довго на одному ряді. Якщо не можете правильно встановити закономірність, переходьте до наступного ряду, і якщо залишиться час — знову поверніться до важкого для Вас числового ряду. Чи все Вам зрозуміло? Якщо не має запитань, переверніть тестові бланки. Починаємо!»

Через 7 хв подається команда: «Стоп! Дописування закінчено!»

Обробка результатів

Обробка результатів виконується за допомогою ключа-таблиці з правильними відповідями. Під час обробки результатів підраховується кількість правильно дописаних досліджуваним рядів. Якщо досліджуваний записав у якому-небудь ряді тільки одне число, хоча воно і було правильним, числовий ряд вважається недописаним.

Таблиця 15.4 – Ключ для обробки результатів завдання «Числові ряди»

Номер ряду	Продовження ряду	Номер ряду	Продовження ряду	Номер ряду	Продовження ряду
1	16; 18	6	11; 3	11	1; 4
2	27; 30	7	1/8; 1/16	12	279; 282
3	384; 768	8	64; 81	13	30; 23
4	17; 20	9	6; 4	14	15; 12
5	4; 2	10	76; 78	15	30; 33

Аналіз результатів

Рівень розвитку аналітичності мислення визначається за кількістю правильно дописаних рядів чисел.

Якщо досліджуваний дописав 14-15 рядів, то його аналітичність мислення дуже висока або відмінна; якщо 11-13 – аналітичність висока або добра; якщо 8-10 – аналітичність середня або задовільна; якщо 6-7 – аналітичність низька або погана; якщо 5 і нижче, то аналітичність дуже низька або дуже погана.

Аналітичність є важливою характеристикою мислення. Вона являє собою готовий компонент здатності теоретизувати, відшукувати причинно-наслідкові зв'язки між явищами, становить основи загальних здібностей і необхідна для успішного оволодіння різноманітними видами діяльності.

Аналітичність активно розвивається в юнацькому віці, її формуванню сприяють науки, які вивчаються у вузі: логіка, вища математика та інші. Тому можна зіставити результати тестування з успішністю з відповідних дисциплін. Інтерпретуючи результати, бажано враховувати особливості темпераменту досліджуваного, а також навички роботи з числами.

16 ДОДАТКИ

Додаток А – Контрольні завдання для самоперевірки

Заповніть пробіли

1. Психологія – це наука, яка вивчає факти, ... , та ...психіки.
2. Психіка володіє двома основними функціями: ...і
3. Система умовних нервових зв'язків, в основі якої лежить стійкий розподіл центрів збудження і гальмування в корі головного мозку, і яка забезпечує відносну сталість поведінки в певних умовах, І. П. Павлов називав
4. Напрямок психології, згідно якому вважається, що людина від природи здатна до самовдосконалення, називається Засновники цього напрямку (..., ...та ін.) розглядають людину не як суму окремих елементів – рефлексів, пізнавальних процесів, інстинктів тощо, а як цілісність.
5. Розрізняють три рівні пам'яті: сенсорну (чи ...), ... і ... пам'ять.
6. Коефіцієнт інтелектуальності – це співвідношення між ... віком і ... віком індивіду, який виражений в
7. Зайонц і його співробітники показали, що чим ... в сім'ї дітей, тим ...їх IQ.
8. Гілфорд розрізняє ... мислення, яке дозволяє знайти єдине точне рішення завдання, і ... мислення, яке спрямоване на пошук ... рішень.
9. Наші органи чуття ... у своїй здатності сприймати стимули.
10. Порог сприймання залежить від рівня ... мозку, а також від ... суб'єкта до сигналу, який перевищив ... поріг.

Чи правильно стверджувати таке?

11. З точки зору психоаналізу, сама сутність людини постійно рухає її у напрямі особистісного зростання, творчості і самодостатності, якщо тільки надзвичайні обставини оточення не завадять цьому.
12. Знання, уміння, навички набуваються людиною в процесі життя і пізнавальної діяльності.
13. Мова - засіб закріплення, фіксування результатів людського досвіду мислення, пізнання, спілкування, самопізнання та діяльності.
14. Бажання – це те, що реалізує людську потребу і виступає в якості кінцевого результату діяльності.
15. Дивергентне мислення використовується під час пошуку єдиного вірного рішення проблеми.
16. Алкоголь - стимулюючий засіб, який може бути дуже ефективним.
17. Негативні емоції з'являються найчастіше, коли у суб'єкта бракує інформації.
18. Дарвін вважав, що природа діяла як фактор відбору, який дозволяв виживати найслабкішим.
19. В основі наукового методу лежить перевірка гіпотез.
20. На думку біхевіористів, тільки поведінка, яка піддається спостереженню, може бути об'єктивно описана.

Оберіть правильну відповідь

21. Метод опитування

- а) використовує спеціально розроблені анкети;
- б) передбачає відповіді досліджуваних на конкретні питання дослідника;
- в) може бути письмовим, усним або у формі інтерв'ю.
- г) Всі відповіді вірні.

22. Сенсорна пам'ять

- а) діє на рівні рецепторів;
- б) діє менше однієї секунди;
- в) складає основу послідовних образів.
- г) Всі відповіді вірні.

23. Яка із перелічених властивостей не характеризує темперамент:

- а) лабільність;
- б) егоїстичність;
- в) екстравертованість;
- г) врівноваженість.

24. Викресліть ту здатність людини, яка не характеризує її спеціальні здібності:

- а) здатність сприймати і мислити;
- б) здатність створювати і довготривало зберігати яскраві образи;
- в) прояв естетичних почуттів у емоційному ставленні до об'єктів сприймання;
- г) прояв вольових якостей особистості у забезпеченні втілення задуму у дійсність.

25. Яка із перелічених властивостей не є специфічною для уваги?

- а) спрямованість;
- б) розподіл;
- в) константність;
- г) обсяг.

26. Рефлекси

- а) завжди вроджені;
- б) зустрічаються тільки у нижчих тварин;
- в) мають мало відношення до виживання.
- г) Всі відповіді невірні.

27. Людина – єдина істота, здатна

- а) передавати інформацію про минулі і майбутні події;
- б) користуватись знаряддям;
- в) засвоювати досвід попередніх поколінь.
- г) Всі відповіді вірні.

28. Вивченням зв'язків між нервовою системою і поведінкою займається головним чином

- а) зоопсихологія;
- б) парапсихологія;
- в) психофармакологія;
- г) психофізіологія.

29. Перша психологічна лабораторія була створена

- а) В.Вундтом;
- б) у 1732 р.;
- в) для вивчення функцій свідомості.
- г) Всі відповіді вірні.

30. Інтенсивність наших емоцій залежить головним чином

- а) від сприймання певних обставин;
- б) від рівня активного стану свідомості;
- в) від аналізу отриманих відомостей;
- г) від значення тієї потреби, з якою пов'язана емоція.

Знайдіть і викресліть неправильну відповідь

31. Специфічними ознаками людини, що відрізняють її від решти живого на землі є її:

- а) духовність;
- б) здатність до самоусвідомлення;
- в) здатність до навчання;
- г) здатність виготовляти знаряддя праці.

32. Основними структурними елементами діяльності є:

- а) уміння;
- б) звички;
- в) навички;
- г) задатки.

33. В процесі спілкування за різними критеріями розрізняють такі його види:

- а) людське і тваринне;
- б) вербальне і невербальне;
- в) міжособистісне і групове;
- г) офіційне та неофіційне.

34. В класифікації рівнів розвитку здібностей розрізняють:

- а) задатки;
- б) здібності;
- в) обдарованість;
- г) талант;
- д) геніальність.

35. Психіка людини

- а) матеріальне утворення, що існує реально;
- б) соціальна за своїм походженням;
- в) опосередкована за своєю будовою (для її функціонування необхідні своєрідні знаряддя: слово, нота, число);
- г) за способом свого функціонування включає свідоме і несвідоме.

Вкажіть, які психологічні явища описані

36. Використання наявних знань, навичок для вибору і здійснення способу дії у відповідності з поставленою метою діяльності називається ...

37. Поступове перетворення якого-небудь процесу або явища із зовнішнього

для організму у внутрішній (наприклад, з практичної дії у внутрішню психологічну властивість, здібність або дію людини) називається ...

38. Відносно стійка більш-менш усвідомлена система уявлень індивіда про себе: свої здібності, зовнішність, соціальну значимість, національну приналежність тощо, називається ...

39. Наведені нижче особливості поведінки людини характеризують її або як індивіда, або як особистість. Виділіть особливості, що відображають поведінку особистості. Обґрунтуйте свій вибір.

Старанність, гарна координація рухів, комунікабельність, низька адаптація до темряви, працьовитість, чесність, висока сенсорна чутливість, високий рівень домагань.

40. На підставі даної характеристики визначте домінуючий тип темпераменту особи К. Обґрунтуйте відповідь.

К. товариський, життєрадісний, швидко знаходить спільну мову з колегами, без утруднень пристосовується до нових умов. Легко захоплюється всім новим, але швидко може втратити до нього інтерес.

Додаток Б – Тематика контрольних робіт з курсу «Загальна психологія»

1 варіант

1. Поняття про психологію «Життєва» психологія: її джерела та значення у життєдіяльності людини.
2. Спрямованість як провідний компонент особистості.
3. Бесіда як метод вивчення психіки.
4. Фізіологічна основа відчуттів.

2 варіант

1. Психіка як об'єкт психології.
2. Загальна характеристика та структура діяльності.
3. Структура самосвідомості особистості.
4. Види та класифікація відчуттів.

3 варіант

1. Основні галузі психології і їх характеристика.
2. Поняття про спілкування. Функції спілкування.
3. Гуманістична психологія: вивчення особистості як унікального цілого.
4. Властивості відчуттів.

4 варіант

1. Загальні перспективи розвитку сучасної психології.
2. Загальна характеристика уяви та її роль у психічній діяльності.
3. Біхевіоральний напрям розвитку психології: його місце в системі психологічного пізнання.
4. Сприймання як перцептивна діяльність суб'єкта.

5 варіант

1. Образи пам'яті. Основні характеристики та види уявлень.
2. Психоаналітичний напрям розвитку психології: сутність, засновник, послідовники та «супротивники».
3. Спостереження як метод психології. Можливості його використання в соціальній роботі.
4. Особливості сприймання простору і часу.

6 варіант

1. Основні властивості та види сприйняття.
2. Оригінальні вітчизняні (та радянські) психологічні концепції.
3. Гештальтпсихологія: сутність, представники, принципи дослідження психічного.
4. Форми переживання емоцій та відчуттів.

7 варіант

1. Розвиток психології в Україні.
2. Творче мислення: характеристика, види.
3. Методологічні принципи загальної психології.
4. Пам'ять як психічний процес.

8 варіант

1. Рівні розвитку здібностей та індивідуальні відмінності.
2. Загальна характеристика методів психології.
3. Мозок і психіка.
4. Види пам'яті та їх особливості.

9 варіант

1. Використання психологічних методів в роботі соціального працівника.
2. Психологія спонукальної сфери особистості.
3. Поняття про активність та діяльність людини.
4. Теорії і закони пам'яті.

10 варіант

1. Загальні вимоги до організації і проведення психологічного дослідження.
2. Розвиток психіки у філогенезі.
3. Завдання сучасної психології.
4. Засоби та умови підвищення ефективності пам'яті.

11 варіант

1. Експеримент як метод психологічного дослідження.
2. Становлення предмету психології на різних етапах її розвитку.
3. Поняття про групу та міжособистісні відносини.
4. Теорії і закони пам'яті.

12 варіант

1. Анкетування та його використання в соціальній роботі.
2. Рефлекторна діяльність мозку. Перша і друга сигнальні системи.
3. Роль діяльності в становленні особистості.
4. Мислення як пізнавальний процес.

13 варіант

1. Опитування як метод психологічного пізнання.
2. Загальна характеристика самосвідомості.
3. Поняття про увагу: її анатомо-фізіологічна основа.
4. Мислення і мова.

14 варіант

1. Тестування як метод психології.
2. Нервові процеси в корі великих півкуль мозку як матеріальна основа психіки.

3. Навички, уміння, звички.
4. Особливості творчого мислення.

15 варіант

1. Допоміжні методи психологічного дослідження: аналіз результатів діяльності, експертне оцінювання; біографічний метод тощо.
2. Мовлення як процес спілкування засобом мови.
3. Свідомість як вища форма розвитку психіки.
4. Індивідуальні особливості мислення.

16 варіант

1. Поняття про особистість у психології. Структура особистості.
2. Загальна характеристика міжособистісних відносин.
3. Форми прояву психічного та їх взаємозв'язки.
4. Уява як специфічний пізнавальний процес.

17 варіант

1. Основні види діяльності людини.
2. Види та особливості уваги.
3. Психологія як наука. Основні проблеми психології.
4. Види уяви.

18 варіант

1. Структура та засоби спілкування.
2. Особливості і форми прояву психіки тварин.
3. Вольові дії: загальна характеристика.
4. Способи та прийоми створення нових образів.

19 варіант

1. Уява та творча діяльність.
2. Рівні розвитку здібностей.
3. Загальна характеристика властивостей особистості.
4. Вищі почуття.

20 варіант

1. Основні якості почуттів.
2. Структура характеру.
3. Психологічні властивості темпераменту.
4. Задатки і здібності.

21 варіант

1. Теорії про темперамент.
2. Структура вольового вчинку.
3. Основні якості почуттів.
4. Мислення як процес вирішення задач.

22 варіант

1. Загальна характеристика емоційної сфери.
2. Воля як регулятор психічної активності людини.
3. Операції та форми мислення.
4. Поняття про темперамент. Нервова система і темперамент.

23 варіант

1. Вищі почуття.
2. Загальні та спеціальні здібності.
3. Характер і його місце в структурі особистості.
4. Поняття про увагу: її анатомо-фізіологічна основа.

24 варіант

1. Загальна характеристика сенсорно-перцептивної системи.
2. Особистісний характер людських переживань.
3. Вольові якості особистості та їх формування.
4. Основні види діяльності людини.

25 варіант

1. Емоційні властивості особистості.
2. Мислення як пізнавальний процес.
3. Поняття про групу. Класифікація груп.
4. Навички, вміння, звички.